

บทที่ 2

วรรณคดีที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะเสนอเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริม การเมืองการปกครองของโรงเรียนดีเด่น สังกัดเทศบาล ภาคกลาง โดยจะเสนอเป็นตอนๆ ดังนี้ ความหมายของการเมืองการปกครอง ปัญหาและภาวะวิกฤติทางการเมือง การประถมศึกษา กับ ประชาธิปไตย นโยบายทางการศึกษากับการส่งเสริมประชาธิปไตย หลักสูตรประถมศึกษา พุทธ ศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) กับสาระกิจกรรมด้านประชาธิปไตย องค์ประกอบของ การประถมศึกษากับการส่งเสริมประชาธิปไตย แนวคิดการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยเพื่อ ส่งเสริมการเมืองการปกครอง บรรยากาศในโรงเรียน บทบาท หน้าที่ และคุณลักษณะของครูเพื่อ ส่งเสริมการเมืองการปกครอง วิธีสอนที่เป็นประชาธิปไตย การสอนข่าวและเหตุการณ์เพื่อ ส่งเสริมการเมืองการปกครอง การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครอง ปัญหาการจัดการเรียนการสอนด้านประชาธิปไตย การจัดการกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริม การเมืองการปกครอง การใช้ห้องสมุดเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย การประเมินผลประชาธิปไตยใน โรงเรียนประถมศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของการเมืองการปกครอง

ติน ปรัชญพฤทธิ (2536) ได้กล่าวว่า การเมือง หมายถึง กิจกรรมเนื้อหา กระบวนการ และพฤติกรรม ในอันที่จะจัดสรรทรัพยากรที่มีค่าสำหรับกลุ่ม องค์การและสังคม และการจัด สภาดังกล่าวจะต้องมีผลบังคับตามกฎหมาย นั่นคือหากผู้ใดไม่ปฏิบัติตามจะถูกลงโทษ

พรศักดิ์ ผ่องแผ้ว (2522) ได้กล่าวว่า การเมืองเป็นกระบวนการกำหนดนโยบาย สาธารณะ และการดำเนินงานตามนโยบายนั้นให้สำเร็จ

กระมล ทองธรรมชาติ (2515) ได้ให้ความหมายของการเมืองคือ การที่บุคคลใน สังคมซึ่งอาจจะมีผลประโยชน์ร่วมกัน หรือขัดแย้งกัน หรือมีความคิดเห็นเหมือนกันหรือไม่เหมือน กันทำการต่อสู้เพื่อสรรหาบุคคลไปทำหน้าที่ปกครองประเทศแทนเขา เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจที่จะ ทำให้พวกเขาสามารถตัดสินใจในเรื่องของส่วนรวมได้โดยชอบธรรม

ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2521) ได้กล่าวว่า การเมืองเป็นเรื่องของการกำหนดนโยบายและเป้าหมาย ซึ่งเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงคุณค่าโดยตรง นักการเมืองจะเป็นผู้กลั่นกรองและสะท้อนเจตนาารมณ์และความต้องการของประชาชน

ริชาร์ด ซี ซินเดอร์ เอ็ด (Richard C. Synder, ed. ,1962) ได้กล่าวว่า การเมืองน่าจะเป็นเรื่องของการตัดสินใจ ตกลงใจในการเลือกแนวทางในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองตามเป้าหมายที่กำหนดไว้

การปกครอง หมายถึง การทำงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ได้แก่ ข้าราชการ พนักงานส่วนท้องถิ่นและรัฐวิสาหกิจทั้งหลาย ตามกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล (กรมการปกครอง, 2536)

การปกครอง หมายถึง การบริหารงานของรัฐบาล ให้เป็นไปตามค่านิยมของสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามกาลสมัยโดยยึดหลักของกฎหมาย (ติน ประชัญพฤทธิ, 2535)

จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า การเมืองการปกครอง หมายถึง กิจกรรม เนื้อหา กระบวนการ และพฤติกรรม ในอันที่จะจัดสรรทรัพยากรที่มีค่าสำหรับกลุ่ม องค์การและสังคม โดยคณะรัฐบาลเป็นผู้ใช้อำนาจการบริหารและการปกครองตามกฎหมาย

ความหมายของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองที่เป็นของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนตลอดจนเป็นวิธีการในการดำเนินชีวิตของคนในการอยู่ร่วมกันโดยสันติ ภายใต้ความเชื่อที่ว่า คนเราเกิดมาเท่าเทียมกัน มีสิทธิเสรีภาพในการดำเนินชีวิตภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย (กรมการปกครอง, 2536)

ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองโดยประชาชน แต่ความหมายที่เข้าใจในปัจจุบันมีความหมายได้ 2 นัยคือ นัยแรก หมายถึง รูปแบบของการปกครองแบบหนึ่ง ซึ่งให้สิทธิแก่ประชาชนอย่างกว้างขวางในการมีส่วนร่วมทั้งกิจกรรมทางการเมือง และการปกครองประเทศ นัยที่สองหมายถึงวิถีชีวิตมนุษย์ในสังคม ซึ่งยึดถืออุดมคติและหลักการบางประการ เป็นเครื่องกำหนดแบบแผนพฤติกรรมระหว่างกันในการดำเนินการทางการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เพื่อสร้างความผาสุกร่วมกัน (กรมสามัญศึกษา, 2534)

จรรยา สุภาพ (2536) ได้ให้ความหมายของประชาธิปไตยไว้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึง การปกครองโดยชนหมู่มาก หรือการปกครองโดยหมู่ชน

ซี อี เมอริยม (C.E. Merriam, 1939) มองเห็นความหมายของประชาธิปไตยในแง่แนวความคิดและการปฏิบัติที่มุ่งไปสู่ความผาสุกร่วมกันของปวงชนโดยมีเจตนาร่วมกันของประชาชนเป็นเครื่องนำทาง

จากความหมายของประชาธิปไตยสรุปได้ว่า ประชาธิปไตย หมายถึงประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นอุดมคติ ประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นระบบการเมือง ระบบการปกครองและประชาธิปไตยในฐานะที่เป็นวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ประชาธิปไตยในทางวินัยนี้ หมายถึงประชาธิปไตยในแง่ของกระบวนการศึกษาซึ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานทางการเมืองการปกครองและเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยในด้านคารวธรรมสามัคคีธรรม และปัญญาธรรม โดยอาศัยหลักการสำคัญของประชาธิปไตย

หลักการสำคัญของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย เป็นทั้งรูปแบบในการปกครองประเทศและวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่มุ่งให้สิทธิ เสรีภาพ แก่ประชาชนในด้านการมีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ เป็นความเชื่อและเป็นวิธีการปฏิบัติของประชาชน ดังนั้นจึงต้องมีหลักเกณฑ์หรือสาระสำคัญที่ให้เข้าใจปฏิบัติได้ตรงกัน ซึ่งมีผู้กล่าวถึงหลักสำคัญของประชาธิปไตยไว้หลายท่านด้วยกันคือ ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ (2518) สมพงษ์ เกษมสิน ,จรรยา สุภาพ (2526) และเกษิณี ผลประพุดติ (2535) มีสาระสำคัญพอสรุปได้ดังนี้

1. หลักของเสรีภาพ หมายถึง ความเป็นอิสระของบุคคลในสังคมที่จะทำหรือปฏิบัติ ตามความพอใจโดยไม่ละเมิดเสรีภาพของผู้อื่น ภายใต้กฎระเบียบและข้อบังคับของกฎหมาย และไม่ขัดต่อหลักศีลธรรมเช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา การศึกษาหาความรู้ การประกอบอาชีพ ที่ถูกกฎหมาย เป็นต้น
2. หลักของสมภาพ หมายถึง ความเสมอภาคหรือความเท่าเทียมกันของบุคคล ในทางการเมือง ตามกฎหมาย และโอกาสที่จะได้รับประโยชน์หรือหลักประกันต่างๆ เช่นการรับการศึกษาที่รัฐจัดให้เปล่า การได้รับการคุ้มครองของกฎหมาย เป็นต้น
3. หลักของภารดรภาพ หมายถึง ความรักใคร่กลมเกลียว ความเห็นอกเห็นใจ และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน
4. หลักการเคารพเหตุผลในการแสดงออกและการดำเนินกิจการต่างๆ ผู้ดำเนินงาน จะต้องทำจิตใจให้เป็นแบบประชาธิปไตยคือจะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของทุกฝ่ายและ

พยายามพิจารณาหาเหตุผลในการตัดสินใจแก้ปัญหา แก้ปัญหา การแสดงความคิดเห็น ตลอดจนการพัฒนา ปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ อย่างมีเหตุผล นั่นก็คือต้องเคารพในเหตุผลมากกว่าบุคคล

5. หลักการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี โดยทุกคนในกลุ่มจะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นและพยายามปรับความคิดเห็นของตนให้สอดคล้องกับของผู้อื่น ในกรณีที่ความคิดเห็นของผู้อื่นมีเหตุผลมากกว่า ก็ไม่ควรตั้งมั่นที่จะมุ่งความคิดเห็นของตนเป็นสำคัญ และในกรณีที่มีความขัดแย้งกันมากๆ ควรแก้ไขปัญหานั้นโดยสันติวิธี

6. หลักการทำงานแบบประชาธิปไตย ในการทำงานใดๆ ก็ตาม ย่อมต้องประกอบด้วยหัวหน้างานหรือหัวหน้ากลุ่ม และผู้ร่วมงานซึ่งบุคคลทั้งสองฝ่ายนี้จะต้องทำงานให้ประสานสัมพันธ์กันจึงจะทำให้งานดำเนินไปได้ดีและมีประสิทธิภาพ หลักสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ในหน่วยงานนั้น คือหัวหน้างานต้องพยายามสร้างบรรยากาศแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้น โดยเริ่มต้นจากการวางนโยบายและจุดมุ่งหมายร่วมกัน การมอบหมายงานโดยพิจารณาจากความสามารถไม่ใช่ระบบพรรคพวก การเปิดโอกาสให้ผู้ร่วมงานแสดงความคิดเห็น การแจ้งให้ผู้ร่วมงานทราบถึงความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในหน่วยงาน การให้ความช่วยเหลือและคำแนะนำต่างๆ ตลอดจนถึงการเคารพในเหตุผลและมีความยุติธรรม เป็นต้น

7. หลักการในการครองตนแบบประชาธิปไตย การครองตนในสังคมประชาธิปไตยโดยให้มีความสุข ควรจะต้องเป็นบุคคลที่อยู่ในระเบียบวินัยมีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือต่อส่วนรวมจะต้องรู้จักเคารพในสิทธิซึ่งกันและกัน ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น และช่วยกันรักษาสมบัติของส่วนรวม

8. หลักการมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศถือว่าประชาชนมีอำนาจในการปกครองประเทศโดยการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร การแสดงความคิดเห็น การตั้งพรรคการเมือง การรวมกลุ่ม คอยติดตามการทำงานของรัฐบาล เพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน

9. หลักการปกครองเพื่อประโยชน์ของประชาชน รัฐบาลต้องดำเนินการต่างๆ ภายใต้รัฐธรรมนูญ มีการรับฟังและถือเอาเจตนาของประชาชนเป็นหัวใจสำคัญ ทั้งนี้รัฐบาลควรสนองความต้องการของประชาชนโดยทั่วไปอย่างแท้จริง ตามความสามารถและกำลังของประชาชน ได้แก่ การรักษาความสงบเรียบร้อย ปลอดภัย โดยให้มีหลักประกันเกี่ยวกับสวัสดิภาพของประชาชน เช่น ปัจจัยสี่ การศึกษา อาชีพ และรายได้ เป็นต้น

10. หลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก โดยคำนึงถึงเสียงข้างน้อยไม่ว่าในแง่การแก้ปัญหาการหาข้อยุติ การตัดสินใจ การใช้หลักเกณฑ์เสียงข้างมาก ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค ใช้หลักเหตุผลไม่ใช่อารมณ์ และไม่ริตรอนสิทธิของฝ่ายข้างน้อยโดยไม่เป็นธรรม

11. หลักการประนีประนอมและความยินยอม ประชาธิปไตยต้องการให้มีการประนีประนอมในด้านความคิดเห็นและการกระทำด้วยการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นโดยเสรี มีความเชื่อมั่นว่าบุคคลย่อมยอมรับเหตุผลที่ดีที่สุดเป็นข้อประนีประนอม เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันเป็นการแสวงหาความเห็นพ้องต้องกัน โดยในบุคคลแต่ละคนมีเสรีภาพในการคิดตัดสินใจ และยินยอมพร้อมใจที่จะทำให้งานของคนส่วนใหญ่ดำเนินไปด้วยดี

สรุปได้ว่า หลักสำคัญของประชาธิปไตย จะต้องประกอบด้วย หลักเสรีภาพ หลักการดรภาพ หลักความเสมอภาค หลักการทำงานแบบประชาธิปไตย หลักการปกครองแบบประชาธิปไตย หลักการเคารพเหตุผล หลักการแก้ปัญหาโดยสันติวิธี หลักการปกครองโดยเสียงข้างมาก หลักการประนีประนอมและความยินยอมรวมทั้งการจัด การศึกษาที่ส่งผลให้ความเป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ดังนั้นการจัดการศึกษาให้เด็กมีพฤติกรรมตามวิถีทางประชาธิปไตย จะต้องยึดหลักสำคัญของประชาธิปไตยเป็นแนวทางการกำหนดขอบเขตพฤติกรรมประชาธิปไตย ในนักเรียนระดับประถมศึกษา

จากหลักสำคัญของประชาธิปไตยดังกล่าว สามารถกำหนดเป็นพฤติกรรมที่เป็นประชาธิปไตยที่ควรปลูกฝังแก่นักเรียนระดับประถมศึกษา ดังนี้

1. การปกครองตนเอง
2. การร่วมมือกับผู้อื่น
3. การทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม
4. การมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่
5. ความซื่อสัตย์สุจริต
6. การเป็นผู้มีเหตุผลใช้สติปัญญาในการพิจารณาปัญหาต่างๆ
7. การเป็นผู้มีใจใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ
8. การเคารพในสิทธิ และให้เกียรติผู้อื่น
9. การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น
10. การทำงานเป็นหมู่คณะ
11. การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม

12. การเป็นผู้มีน้ำใจกว้างรู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และพิจารณาความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างเป็นธรรม
13. การรู้จักแก้ปัญหาโดยสันติวิธี
14. การปฏิบัติตนให้อยู่ภายในขอบเขตที่โรงเรียนกำหนดไว้ เช่น ไม่ให้นักเรียนชายไว้ผมยาวเกิน 4 เซนติเมตร เป็นต้น (เกษณี ผลประพุดติ, 2535)

สรุปได้ว่า ขอบเขตพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนระดับประถมศึกษา จะต้องฝึกให้นักเรียนปกครองตนเอง รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นและทำงานเป็นหมู่คณะ มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามกฎระเบียบของโรงเรียน ดังนั้นการเรียนการสอนการเมืองการปกครอง เพื่อให้ นักเรียนเกิดพฤติกรรมประชาธิปไตยในระดับศึกษานั้น สิ่งหนึ่งที่จะขาดเสียมิได้คือ การนำสภาพปัญหาและวิกฤตการณ์ทางการเมืองหรือเหตุการณ์ทางการเมืองมาสอดแทรกให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจและสนใจในเรื่องการเมือง ตลอดจนมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

ปัญหาและภาวะวิกฤตการณ์ทางการเมือง

สภาพการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2575 - 2500 หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย เป็นระยะเริ่มต้นด้วยการผูกขาดอำนาจคณะการปกครองโดยคณะราษฎร มีการจัดระบบการปกครองแบบผสมผสานระหว่างทหารกับพลเรือนได้อำศัยรัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือรักษำอำนาจ และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเพียงครั้งเดียวเมื่อพิจารณาชื่อนายกรัฐมนตรีที่อยู่ในตำแหน่งช่วงระยะเวลาดังกล่าว ได้แก่ พระยามโนปกรณนิติธาดา พลเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายควง อภัยวงศ์ นายทวี บุณยเกตุ นายปรีดี พนมยงค์ พลเรือตรีถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ยกเว้น ม.ร.ว. เสถียร ปราโมทย์ (เข้ารับตำแหน่งด้วยเหตุผลที่เคยเป็นหัวหน้าเสรีไทยนอกประเทศและเพื่อสะดวกในการเจรจาเรื่องความเป็นเอกราชของไทยกับประเทศสัมพันธมิตร)

ระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2490-2516 เป็นจุดเริ่มต้นของการปกครองโดยทหารซึ่งนานกว่า 25 ปี นับจากเดือนเมษายน พ.ศ.2491.ที่จอมพล ป. พิบูลสงครามได้เป็นนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งถูกยึดอำนาจโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2500 ทำให้เกิดรัฐบาลแบบเผด็จการแบบพ่อขุนนานถึง 15 ปี โดยมีผู้สืบทอดต่อ คือ จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ซึ่งมีประชาธิปไตยแทรกเข้ามาเล็กน้อย ก่อนที่จะถูก

ล้มโดยการลุกฮือจากพลังนักศึกษา 14 ตุลาคม พ.ศ. 2514 จะเห็นได้ว่า ช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2475-พ.ศ. 2516 เป็นช่วงเวลาที่เต็มไปด้วยการช่วงชิงอำนาจของทหารและรัฐประหาร ทั้งที่เกิดการนองเลือดและไม่นองเลือด ช่วงนี้เป็นช่วงของความสับสนทางการเมือง ซึ่งเห็นได้จากการมีการเลือกตั้ง 10 ครั้ง มีการร่างรัฐธรรมนูญ 6 ฉบับและมีรัฐประหาร 11 ครั้ง ยิ่งกว่านั้นในช่วง 40 ปีนี้ทหารได้กุมอำนาจในฐานะนายกรัฐมนตรีประมาณ 37 ปี

นับตั้งแต่พ.ศ. 2516-ปัจจุบัน (พ.ศ. 2537) ในอดีตที่ผ่านมาประเทศไทยมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร แต่นายกรัฐมนตรียังไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง จนมาถึงปีพ.ศ. 2516 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำรัสแต่งตั้งนายสัญญา ธรรมศักดิ์เป็นนายกรัฐมนตรีนับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่มีพระมหากษัตริย์ทรงแต่งตั้งรัฐมนตรีโดยตรง ต่อมาการเมืองไทยก็มีการเปลี่ยนแปลงมาตลอด เช่น เหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เป็นต้น นายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้งยังไม่สามารถบริหารประเทศได้นานและมีการยุบสภาหรือก่อรัฐประหารเรื่อยมาจนถึงพ.ศ. 2531-2533 สมัยของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ เป็นนายกรัฐมนตรีที่มาจากการเลือกตั้ง และเป็นสมัยที่มีการกล่าวขวัญกันว่า เป็นรัฐบาลที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยเต็มใบ (คือมีพรรคการเมือง มีการเลือกตั้ง รัฐบาลของพรรคมีเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร และหัวหน้าของพรรคเสียงข้างมากจะเป็นนายกรัฐมนตรีโดยอัตโนมัติ)และมีการบริหารประเทศในท่ามกลางการตื่นตัวของธุรกิจการค้า ขณะเดียวกันก็เกิดปัญหาเรื่องระบบพรรคพวกนิยม การฉ้อราษฎร์บังหลวง ภาวะเงินเฟ้อ จนถึงพ.ศ. 2534 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (ร.ส.ช.) ได้ทำการปฏิวัติโดยพลเอกสุนทร คงสมพงษ์ แล้วเชิญบุคคลภายนอกคือ นายอานันท์ ปันยารชุนเข้ามาบริหารประเทศและดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ภายในช่วงเวลาที่คณะร.ส.ช.รักษาการอยู่เหตุการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับ สุขุม นวลสกุล (2528) ได้อธิบายว่า หลังจากประเทศไทยเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในพุทธศักราช 2475 เป็นต้นมาถึงปัจจุบัน ทหารเริ่มเข้ามามีบทบาททางการเมืองดังที่สุรพงษ์ ปนาคกุล (2526)สรุปว่า สาเหตุที่พลังทหารเข้ามามีบทบาททางการเมืองไทยเพราะทหารเป็นกลุ่มอิทธิพลที่แข็งแกร่งที่สุดของสังคมไทย ประกอบด้วยกำลังอาวุธ ระบียุบวินัย และการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นนอกจากนี้ บรรพต วีรสัย, สุรพล ราชภัณฑารักษ์และบวร ประพตติดี (2523) ได้กล่าวเพิ่มเติมอีกว่าทหารมีหน้าที่ปกป้องคุ้มครองประเทศให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายนอกประเทศ ในการปฏิบัติหน้าที่จำเป็นต้องมีอาวุธอยู่ในมือ การมีอาวุธแม้จะไม่ได้ใช้ก็มีพลังแฝงอยู่ กล่าวคือ สามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองได้ประโยชน์ของอาวุธที่นำมาใช้ในทางการเมือง คือ การปฏิวัติ รัฐประหาร และการรักษาความสงบภายในประเทศ จาก

การใช้อาวุธของทหารก็เกิดผลเสียแก่ประชาชนได้เช่นกัน ดังกรณีการปราบจลาจลเหตุการณ์ พฤษภาทมิฬ 2535 และในปีเดียวกันก็ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรโดยมีนายชวน หลีกภัย เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ กันยายน 2535 จนถึงปัจจุบัน(พ.ศ.2537) รัฐบาลนี้ยังคงเป็นรัฐบาลที่อ่อนแอ และไม่มีพรรคการเมืองใด พรรคหนึ่ง พรรคใดมีเสียงข้างมากอย่างเด็ดขาด ในสภารัฐบาลที่จัดตั้งยังคงเป็นรัฐบาลผสม โดยมีพรรคประชาธิปัตย์เป็นแกนกลาง และประกอบด้วยพรรคต่างๆ คือ พรรคพลังธรรม พรรคความหวังใหม่ พรรคเอกภาพ พรรคเสรีธรรม ทำให้รัฐบาล มีเสถียรภาพที่ไม่มั่นคงพอ มีการแย่งกันเป็นรัฐมนตรี จะเห็นได้ว่าในช่วงปี พ.ศ. 2516 - 2537 (21ปี) มีเหตุการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้นในหลายลักษณะ กล่าวคือ มีการปฏิวัติรัฐประหาร 4 ครั้ง กบฏ 3 ครั้ง มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร 4 ครั้ง การแต่งตั้งรัฐบาลโดยตรงจากพระมหากษัตริย์ 1 ครั้ง การลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 4 ครั้งและการพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี 1 ครั้ง

จะเห็นได้ว่า สภาพเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวข้างต้น มีส่วนทำให้การจัดการศึกษามีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตามสภาพเศรษฐกิจ สังคมและเหตุการณ์ทางการเมือง ได้แก่ หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ตามลำดับ เป็นต้น หลักสูตรเหล่านี้มีการส่งเสริมประชาธิปไตยให้กับนักเรียนในระดับประถมศึกษาตามสภาพเหตุการณ์ของสังคมในขณะนั้น

การประถมศึกษากับประชาธิปไตย

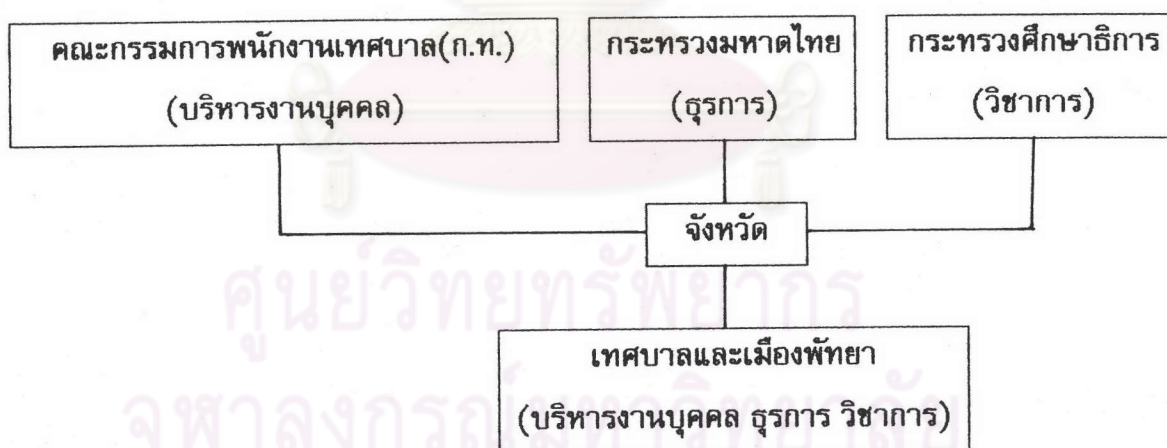
การจัดการศึกษาของไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันกล่าวได้ว่า รัฐยังเป็นผู้กำหนดแทบทุกด้านนับแต่นโยบาย ทิศทาง แผนการศึกษา รูปแบบ วิธีการ เนื้อหาสาระ และงบประมาณจำนวนมาก (สมพงษ์ จิตระดับ, 2536) การศึกษาจึงเป็นกระบวนการทุกอย่างที่ทำให้บุคคลพัฒนาความสามารถ เจตคติ และพฤติกรรมต่างๆ ให้เป็นไปตามค่านิยมของสังคมที่อาศัยอยู่ และเป็นเรื่องที่สังคมจัดขึ้นโดยมอบหมายให้โรงเรียนเป็นผู้ดำเนินการถ่ายทอดวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันของสังคมนั้นรวมทั้งวัฒนธรรมทางการเมืองที่เป็นวิถีชีวิตและระบอบประชาธิปไตย เพราะระบอบการเมืองจัดเป็นวัฒนธรรมอย่างหนึ่งของสังคมดังนั้นในด้านการจัดการศึกษาถือเป็นความจำเป็นอย่างมากที่จะต้องจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับการปกครองประเทศ เมื่อประเทศมีการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็จำเป็นต้องสอนประชาธิปไตยแก่นักเรียนตั้งแต่เริ่มเข้าโรงเรียน โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาเพื่อให้มีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประชาธิปไตย

(สุกัญญา คำเพ็ง, 2535) การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาได้มีแนวทางการจัดที่ส่งเสริมประชาธิปไตย อยู่ 2 แนวทาง คือ กำหนดนโยบายทางการศึกษาและในหลักสูตรประถมศึกษา

การจัดการศึกษาของเทศบาล

การจัดการศึกษาระดับประถมศึกษาของไทยได้กระจายความรับผิดชอบอยู่ในหน่วยงานต่างๆ หลายหน่วยงาน สำหรับหน่วยการปกครองท้องถิ่นรับผิดชอบการบริหารการประถมศึกษาในขณะนี้ มี 3 หน่วยงาน ได้แก่ กรุงเทพมหานคร เทศบาลและเมืองพัทยา โดยมีหลักการจัดการศึกษาเดียวกันกับที่รัฐบาลใช้กำหนดนโยบายการจัดการศึกษา คือ หลักการกระจายอำนาจในการจัดการศึกษาท้องถิ่น หลักการมอบภาระหน้าที่ในการจัดการศึกษาท้องถิ่นให้อยู่ในความรับผิดชอบของท้องถิ่นและประชาชน หลักการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาท้องถิ่น หลักการดังกล่าวเป็นหลักการอย่างกว้างๆ ที่ใช้เป็นแนวทางในการบริหารการศึกษาท้องถิ่น ส่วนในการบริหารงานของเทศบาลแต่ละแห่งนั้น มีหน้าที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาในเขตเทศบาลของตน โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น ดังมีโครงสร้างดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนกลางกับท้องถิ่น

จากโครงสร้างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า วิธีการจัดการศึกษาของโรงเรียนเทศบาลและเมืองพัทยา จะอยู่ในความรับผิดชอบของเทศบาลแต่ละแห่ง โดยมีความสัมพันธ์กับหน่วยงานต่างๆ คือ

1. กระทรวงศึกษาธิการ มีหน้าที่รับผิดชอบ ควบคุม ส่งเสริมงานด้านวิชาการ และมาตรฐานการศึกษาท้องถิ่น พิจารณาดำเนินการเกี่ยวกับวุฒิครู คุณภาพการศึกษา การกำหนดหลักสูตรแบบเรียน แนวการสอน การวัดผลการศึกษา และช่วยเหลือการนิเทศการศึกษา

2. กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่รับผิดชอบในการควบคุม ส่งเสริมด้านการกำหนดนโยบาย และการจัดการศึกษาท้องถิ่นให้เป็นไปตามเป้าหมาย จัดสรรเงินอุดหนุนจากสำนักงานประมาณเป็นค่าก่อสร้าง ค่าเงินเดือน และสวัสดิการครู ค่าเครื่องเขียน แบบเรียนและค่าใช้จ่าย เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ประสานงานกับส่วนราชการอื่นที่เกี่ยวข้อง ให้คำแนะนำ ส่งเสริม และช่วยเหลือหน่วยการปกครองท้องถิ่น แก้ปัญหาอุปสรรค และข้อขัดข้องต่างๆ ที่อยู่ในอำนาจหน้าที่ของกระทรวงมหาดไทย

3. คณะกรรมการพนักงานเทศบาล (ก.ท.) มีหน้าที่ส่งเสริมและวางนโยบายด้านการบริหารงานบุคคล เช่น การบรรจุแต่งตั้ง การกำหนดตำแหน่งและวินัยของพนักงานครูเทศบาล (อนุสรณ์ พวงทอง และชุมพล ชิตวิเศษ , 2530)

การจัดการศึกษาของเทศบาลแต่ละแห่งนั้น เทศบาลเป็นผู้บริหารและดำเนินงานโดยตรง กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทยมิได้เข้ามาเกี่ยวข้องในรายละเอียดของกาปฏิบัติ นอกจากการส่งเสริมสนับสนุนให้เทศบาลดำเนินการได้โดยเรียบร้อยและบรรลุผลดียิ่งขึ้น เทศบาลจึงมีอำนาจที่จะใช้ดุลยพินิจและตัดสินใจในการดำเนินงานเรื่องใดๆ อย่างเต็มที่ตามขอบเขตอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในกฎหมาย (กรมการปกครอง, สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น, 2524) ดังมีโครงสร้างการบริหารงานการศึกษาของเทศบาลดังนี้

โครงสร้างการบริหารงานการศึกษาของเทศบาล

(กระทรวงมหาดไทย,กรมการปกครอง, 2525)

จากโครงสร้างดังกล่าวจะเห็นได้ว่า งานการศึกษาถือเป็นงานส่วนหนึ่งของการบริหารเทศบาล ซึ่งกำหนดไว้ว่าส่วนการศึกษามีหน้าที่ดำเนินการเกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านการศึกษาระดับประถมศึกษาของเทศบาล งานด้านการสอน การนิเทศการศึกษา งานสวัสดิการสังคมและสันตนาการ ตลอดจนปฏิบัติงานอื่นที่เกี่ยวข้อง (สนธิ เหลืองภิรมย์, ม.ป.ป.) และรูปแบบการปกครองเทศบาลจะเป็นรูปแบบเดียวกันทั้งประเทศ ในการจัดการศึกษาของเทศบาลจึงมีคณะกรรมการเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายนโยบาย มีหน้าที่และรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายการควบคุมการบริหารการศึกษาของเทศบาลและปกครองบังคับบัญชาพนักงานเทศบาลกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายพนักงานประจำ ซึ่งมีปลัดเทศบาลและเจ้าหน้าที่ทางการศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่สำคัญรับผิดชอบการบริหารการศึกษา นอกจากนี้ยังมีสภาเทศบาลเป็นผู้พิจารณาอนุมัติงบประมาณทางการศึกษา และควบคุมการบริหารงานของคณะกรรมการ และการบริหารงานการศึกษาของเทศบาลอีกด้วย (สังัด จันทราญู อ้างถึงใน พิสิษฐ์ มณีไชย, 2527) ดังนั้นบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาของเทศบาลประกอบด้วย นายกเทศมนตรี เทศมนตรีฝ่ายการศึกษา ปลัดเทศบาล นักบริหารการศึกษา และศึกษานิเทศก์เทศบาล ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นผู้ที่มีความสำคัญสำหรับประสิทธิภาพของโรงเรียนเทศบาลอย่างยิ่ง โดยเฉพาะผู้ที่รับผิดชอบ ส่วนการศึกษาโดยตรงจากปลัดเทศบาลและนายกเทศมนตรี ได้แก่ นักบริหารการศึกษาเทศบาล และศึกษานิเทศก์ มีหน้าที่และรับผิดชอบจัดทำแผนการศึกษา โดยรวบรวมโครงการที่แต่ละโรงเรียนเสนอมา และโครงการตามนโยบายของเทศบาลและของรัฐบาล

นโยบายทางการศึกษากับการส่งเสริมประชาธิปไตย

การบริหารงานต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ แต่ละหน่วยงานจะต้องกำหนดแนวทางการปฏิบัติหรือนโยบายไว้ชัดเจน นโยบายจึงเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการบริหาร เพราะนโยบายเป็นเครื่องบ่งชี้ทิศทางในการบริหารงานและเป็นข้อมูลสำหรับผู้บริหารพิจารณาเพื่อการตัดสินใจ สั่งการอันจะนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย แต่นโยบายการบริหารจะดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น ความสามารถของผู้กำหนดนโยบาย ความเข้าใจและความสามารถของผู้นำนโยบายไปปฏิบัติ การจัดระบบการบริหารในหน่วยงานอย่างมีประสิทธิภาพ และทัศนคติของผู้ที่เกี่ยวข้องกับนโยบายนั้นด้วย ซึ่งมีผู้บริหารและนักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของคำว่า “นโยบาย” ในหลายทฤษฎีที่คล้ายคลึงกัน ดังนี้

อุทัย บุญประเสริฐ ให้ความหมายว่า นโยบาย หมายถึง ข้อความหรือสิ่งที่ได้กำหนดไว้เพื่อเป็นแนวทางการดำเนินงานด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับนโยบายนั้น ซึ่งผู้บริหารหรือผู้ปฏิบัติจะ

ต้องนำไปใช้เป็นกรอบของแนวคิดในการพิจารณาตัดสินใจ จัดทำแผน จัดทำโครงการ และ กำหนดวิธีการดำเนินงาน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2527)

อุทัย ธรรมเดโช (2527) ให้ความหมายว่า นโยบาย คือ แนวปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมาย โดยกำหนดเมื่อมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายไว้แล้วว่า จะมีวิธีปฏิบัติอย่างไรจึงจะนำมาซึ่งความสำเร็จได้

ประชุม รอดประเสริฐ (2528) ได้กล่าวถึงนโยบายสรุปได้ว่า นโยบายเป็นข้อความหรือความเข้าใจร่วมกันอย่างกว้างๆ ที่ใช้เป็นแนวทางการตัดสินใจเพื่อการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของผู้บริหารและของหน่วยงาน

บุญพุ่ม เสนารักษ์ (2531) กล่าวว่า นโยบาย หมายถึงหลักและวิธีปฏิบัติอย่างกว้างๆ เกี่ยวกับแนวความคิด กระบวนการ การวางแผน และการกำหนดโครงการเพื่อใช้เป็นแนวดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ส่วนใดส่วนหนึ่งหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งของความมุ่งหมายที่กำหนด

ไฮแมน (Theo Haiman, 1974) ให้ความหมายว่า นโยบายเป็นข้อความที่ทำให้เกิดความเข้าใจร่วมกันภายในหน่วยงานเกี่ยวกับภาพรวมของการปฏิบัติการ ผู้บริหารหรือหน่วยงานสามารถใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจปฏิบัติการภารกิจต่างๆ ได้

กลูเอค (William F. Glueck, 1977) ให้ความหมายว่า นโยบายเป็นแนวทางกว้างๆ มิได้ชี้เฉพาะให้ปฏิบัติในลักษณะกฎเกณฑ์ ช่วยให้การตัดสินใจดำเนินการกิจอยู่ในกรอบที่ถูกต้อง

ลองเนคเกอร์ (Longenecker, 1981) ได้กล่าวว่า นโยบาย หมายถึง ข้อความทั่วไปซึ่งใช้สำหรับเป็นเครื่องนำทาง สำหรับการบริหารงานต่างๆ

กล่าวโดยสรุป นโยบาย เป็นแนวทางกว้างๆ เกี่ยวกับความคิด กระบวนการ และการกำหนดโครงการเพื่อใช้เป็นแนวดำเนินการหรือแนวทางการตัดสินใจ ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของผู้บริหารและหน่วยงานให้บรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น นโยบายการศึกษา หมายถึง เป็นแนวทางกว้างๆ เกี่ยวกับความคิด กระบวนการจัดการศึกษา และการกำหนดโครงการส่งเสริมการเมืองการปกครอง เพื่อใช้เป็นแนวดำเนินการหรือแนวทางการตัดสินใจ ในการปฏิบัติภารกิจต่างๆ ของผู้บริหารและหน่วยงานให้บรรลุวัตถุประสงค์การปรับปรุงคุณภาพด้านการจัดการเรียนการสอนการเมืองการปกครองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

นโยบายการศึกษาของเทศบาลกับการส่งเสริมประชาธิปไตย

การจัดการศึกษาของเทศบาลอยู่ในการควบคุมดูแลของกรมการปกครอง โดยมีสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เทศบาลสามารถดำเนินการจัดการศึกษาในระดับประถมศึกษาภายใต้ระเบียบกฎหมายและนโยบายของรัฐบาล ดังนั้นนโยบายการศึกษาที่เทศบาลใช้เป็นแนวทางปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ อาจกล่าวได้ว่ามีที่ มา 2 ทาง คือ นโยบายส่วนกลางยึดตามนโยบายระดับชาติได้แก่ นโยบายของรัฐบาล นโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฯ และนโยบายของกระทรวงทบวงกรมที่เกี่ยวข้อง เช่น นโยบายกระทรวงมหาดไทย นโยบายกรมการปกครอง นโยบายของสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นรวมทั้งนโยบายซึ่งเทศบาลกำหนดขึ้นตามความต้องการและความจำเป็นของท้องถิ่นนั้นๆ (สนานจิตร สุคนธ์ทรัพย์, 2523)จะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้เห็นความสำคัญของการศึกษา โดยกำหนดให้มีแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติใช้ฉบับแรก ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504 - 2509 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการศึกษาของชาติให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

สำหรับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ใช้อยู่ในปัจจุบันคือ ฉบับที่ 7 (2535-2539) ได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาเพื่อพัฒนาบุคคลว่า ควรเร่งพัฒนาคุณภาพทางการศึกษาทุกระดับโดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีคุณธรรม จริยธรรม ปัญญาธรรม และมีความสามารถพื้นฐานในการคิดแก้ไขปัญหา ดำรงชีวิตปรับตัว และนำการเปลี่ยนแปลงของสังคมในอนาคตได้อย่างเหมาะสม มีการพัฒนาค่านิยมที่ถูกต้องทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

ในการจัดการศึกษาของเทศบาลได้ส่งเสริมการให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ตามที่ระบุไว้ในแผนการศึกษา การศาสนาและวัฒนธรรมระยะที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) ของกระทรวงศึกษาธิการตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ว่า “...พัฒนาเยาวชนและประชาชนเป็นพลเมืองดี มีคุณภาพ มีสุขภาพ และพละนาามัยสมบูรณ์ เคารพยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์และการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข...”(อุดม เขยกิจวงศ์, 2534) นอกจากนี้ยังกำหนดนโยบายและมาตรการในการสนับสนุนในการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยในข้อ 7 นโยบายการศึกษาเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย เพื่อส่งเสริมการเรียนการสอน ด้านการพัฒนาประชาธิปไตย มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักปรับตัวและทำงานร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีความรู้เห็นคุณค่าถึงระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยมีมาตรการดังนี้

1. พัฒนาหลักสูตร สื่อ และกระบวนการเรียน การสอนเรื่องประชาธิปไตยทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติในโรงเรียนทุกระดับการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา

2. ให้จัดการสอนและกิจกรรมการเมืองการปกครองในระดับประถมศึกษาเป็นต้นไป เพื่อเน้นให้มีความรู้ ความเข้าใจในระบบการเมือง โดยเฉพาะเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และเป็นพลเมืองดีของชาติ

3. จัดกิจกรรมในสถานศึกษาทุกระดับทุกประเภท ให้นักเรียน นักศึกษา โดยการเน้นการได้ฝึกเรื่องการรู้จักเคารพในความคิดเห็น หน้าที่ สิทธิซึ่งกันและกัน การร่วมมือกัน รับผิดชอบงานส่วนรวมรู้จักแบ่งงานทำและการตัดสินใจสนับสนุน

4. ให้สถานส่งเสริมสถาบันครอบครัวและชุมชน ให้มีความรู้ความเข้าใจและมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างวิถีชีวิตประชาธิปไตยแก่เยาวชน

นอกจากนี้ยังมีนโยบายของกระทรวงทบวง กรม ที่เกี่ยวข้องได้กล่าวถึงนโยบายการศึกษาไว้ดังนี้

นโยบายของกรมการปกครอง ตามที่ระบุไว้ในนโยบายการพัฒนาสังคมว่า จะให้ความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมและประชาชนในด้านการเสริมสร้างค่านิยม ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามและส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

นโยบายของกระทรวงมหาดไทย ตามที่ระบุไว้ในแผนงานพัฒนาคน สังคม และวัฒนธรรมโดยมีมุ่งเน้นให้เด็กในวัยการศึกษาภาคบังคับได้มีโอกาสเข้าเรียนในโรงเรียนอย่างทั่วถึงและเสมอภาค รวมทั้งมีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศชาติ

นโยบายของสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น ตามที่ระบุไว้ คือ ดำเนินการปรับปรุงคุณภาพและขยายบริการของท้องถิ่นทั้งในระบบโรงเรียนและนอกโรงเรียนทุกรูปแบบ เพื่อตอบสนองความต้องการพัฒนาคุณภาพชีวิต รวมทั้งการสร้างวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับประชาชนทุกกลุ่มอายุในเขตเทศบาล โดยเน้นการปรับปรุงการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมอื่นๆ ทั้งในและนอกระบบโรงเรียน เพื่อปลูกฝังค่านิยมที่ถูกต้องให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางการเมือง และให้ความรู้ความเข้าใจและปลูกฝังค่านิยม สร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับประชาธิปไตยในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ให้แก่เด็กเยาวชนและประชาชนอย่างทั่วถึงและต่อเนื่องโดยการสอดแทรกในหลักสูตรการศึกษา และกิจกรรมอื่นๆ

จะเห็นได้ว่านโยบายส่วนกลาง ยึดตามนโยบายระดับชาติได้แก่ นโยบายของรัฐบาล นโยบายตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ นโยบายกระทรวงมหาดไทย นโยบายกรมการปกครอง นโยบายของสำนักงานการศึกษาท้องถิ่นเหล่านี้ มีการเน้นถึงการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมระบอบประชาธิปไตย และวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยให้กับเยาวชนอย่างทั่วถึง ดังที่ สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น (2529) ได้กล่าวถึง การวางแผนการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนเทศบาล สรุปได้ว่า แผนการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนเทศบาล ถือเป็นส่วนหนึ่งของแผนพัฒนาเทศบาลเฉพาะทางด้านสาขาพัฒนาการศึกษา สังคม เนื่องจากการจัดทำแผนการพัฒนาการศึกษาของโรงเรียนนั้น เมื่อโรงเรียนจัดทำขึ้นไป เสนอกองหรือฝ่ายการศึกษา กองหรือฝ่ายการศึกษาก็จะพิจารณารวมเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแผนเทศบาล ซึ่งแผนพัฒนาเทศบาลจะมีลักษณะเป็นจุดพบกันระหว่างการวางแผนจากเบื้องล่างและการวางแผนจากเบื้องบน เป็นที่รวมงานพัฒนาทุกด้านที่เกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนและเน้นหนักโครงการปฏิบัติที่ทำได้ ดังนั้น สำนักงานการศึกษาท้องถิ่น จึงมีนโยบายการปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพเหตุการณ์ปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็สนับสนุนการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนเทศบาลให้ดียิ่งขึ้น โดยกำหนดหลักเกณฑ์คัดเลือกโรงเรียนเทศบาลที่มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนดีเด่น

หลักเกณฑ์การเลือกโรงเรียนเทศบาลดีเด่น

จากการดำเนินงานโครงการสนับสนุนสภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนเทศบาลของสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในจำนวนโรงเรียนทั้งหมด 473 โรงเรียน (จากสถิติปีการศึกษา 2535) เหล่านี้มีโรงเรียนประมาณ 18 โรงเรียนเท่านั้นที่สามารถจัดสภาพการจัดการเรียนการสอนได้ดีเด่นและมีการเน้นกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน ซึ่งถือเป็นตัวอย่างของการจัดการเรียนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองได้ ทางสำนักงานการศึกษาส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินผลของโรงเรียนเทศบาลดีเด่นไว้ตามคำขวัญของโรงเรียนเทศบาลคือ วินัยดีมีวิชา กีฬาเด่น เป็นโรงเรียนของชุมชน ซึ่งจะขอกกล่าวในรายละเอียดของคำขวัญด้านมีวิชาเพราะเกี่ยวกับสภาพการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองโดยตรง

การประเมินผลด้านมีวิชา มีรายการประเมินผลดังนี้

1. ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่

- 1.1 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้
- 1.2 การเตรียมการสอน และการจัดบรรยากาศให้เหมาะสม
- 1.3 การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนฝึกให้นักเรียนคิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาเป็น
- 1.4 การส่งเสริมให้นักเรียนมีประสบการณ์ตรง
- 1.5 การจัดระเบียบข้อบังคับให้นักเรียนปฏิบัติ
- 1.6 โรงเรียนจัดให้มีการสอนซ่อมเสริม
2. ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่
 - 2.1 โรงเรียนมีวัสดุ และเอกสารประกอบหลักสูตร
 - 2.2 โรงเรียนสนับสนุนให้ครูใช้และบำรุงรักษาสื่อการเรียนการสอนให้อยู่ในสภาพดี
3. ด้านการประเมินผลการเรียน ได้แก่
 - 3.1 โรงเรียนดำเนินการวัดผลและประเมินผลการเรียนอย่างสม่ำเสมอ
 - 3.2 โรงเรียนจัดทำข้อสอบและเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้ตลอดจนการนำผลการทดสอบไปใช้อย่างมีประสิทธิภาพและเก็บรักษาเครื่องมืออย่างมีระบบ
4. การบริการด้านวิชาการ ได้แก่
 - 4.1 โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนได้ศึกษาได้ค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง
 - 4.2 โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนมีวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
 - 4.3 โรงเรียนส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และชื่นชมในผลงาน
 - 4.4 โรงเรียนจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แผนการสอน คู่มือครูเป็นเป็นทางและสอนให้ครบทุกแผนที่กำหนดไว้

จะเห็นว่าหน่วยงานเทศบาล สังกัดสำนักงานการศึกษาท้องถิ่น กรมการปกครอง ได้กำหนดหลักเกณฑ์การคัดเลือกโรงเรียนดีเด่น เพื่อสนับสนุนนโยบายการปรับปรุงคุณภาพการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองอย่างเด่นชัด

หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)กับสาระกิจกรรมด้าน
ประชาธิปไตย

หลักสูตรเป็นหัวใจของระบบการศึกษาที่จะสะท้อนให้เห็นเป้าหมายต่างๆ ในด้านการ
อบรมกล่อมเกลาสังคมทางการเมือง เมื่อประเทศไทยมีนโยบายทางการเมืองเป็นประชาธิปไตย
การพัฒนาหลักสูตรก็ต้องมีประชาธิปไตยอยู่ด้วยตามนโยบายและอุดมการณ์ทางการเมืองของ
ชาติ โดยเน้นในรายละเอียดในจุดหมายหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง
พ.ศ. 2533)ว่า มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตให้พร้อมที่จะทำประโยชน์ให้กับ
สังคมตามบทบาทและหน้าที่ของตน ในฐานะพลเมืองดีตามระบอบการปกครองแบบประชา-
ธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขเพราะประเทศไทยมีสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลักยึด
เหนี่ยวและศูนย์รวมจิตใจของประชาชนทุกคนและทุกฝ่ายมาแต่โบราณ

จุดหมายของหลักสูตรกับกิจกรรมประชาธิปไตย

จุดหมายของหลักสูตรฉบับปรับปรุงนี้มี 8 ข้อ และมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม
ประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา ดังนี้

“ ข้อ 4 สามารถวิเคราะห์สาเหตุและเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับตนเองและครอบครัว
ได้อย่างมีเหตุผลด้วยทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์

ข้อ 5 มีความภูมิใจในความเป็นไทย มีนิสัยไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาเปรียบผู้อื่น และอยู่ร่วมกับผู้อื่น
ได้อย่างมีความสุข

ข้อ 7 มีความรู้และทักษะพื้นฐานในการทำงาน มีนิสัยรักการทำงาน และสามารถทำงานร่วมกับ
ผู้อื่นได้

ข้อ 8 มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพและการเปลี่ยนแปลงของสังคมในบ้านและชุมชน
สามารถปฏิบัติตนตามบทบาทและหน้าที่ในฐานะสมาชิกที่ดีของบ้านและชุมชน ตลอดจนอนุรักษ์และพัฒนาสิ่ง
แวดล้อม ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมในชุมชนรอบๆ บ้าน” (กรมวิชาการ, 2535)

จากจุดหมายของหลักสูตร ข้อ 4 จะเห็นได้ว่า หลักสูตรฉบับนี้ต้องการให้นักเรียน คิด
เป็น แก้ปัญหาเป็นได้โดยใช้เหตุผล ซึ่งตรงกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านปัญญาธรรม ส่วนข้อ 5
และข้อ 7 ต้องการให้นักเรียนเป็นคนมีคุณธรรม ทำงานเป็น อันเป็นพื้นฐานเบื้องต้นที่สำคัญใน
การที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ตรงกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้านสามัคคีธรรม สำหรับข้อ 8 นั้น
ต้องการฝึกให้นักเรียนใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง ใช้เหตุผลพิจารณาในการที่สภาพสังคมเปลี่ยนไป
เพื่อจะได้ปฏิบัติตามได้ถูกต้องในฐานะสมาชิกที่ดีของสังคม และยังต้องการให้นักเรียนอนุรักษ์
และพัฒนาสิ่งแวดล้อม ศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมในชุมชนข้อนี้ตรงกับวิถีชีวิตประชาธิปไตยด้าน

ปัญหาธรรม หลักสูตรฉบับนี้ยังได้กำหนดแนวดำเนินการเพื่อให้โรงเรียนใช้เป็นแนวทางจัดการเรียนการสอนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมประชาธิปไตยให้ประสบผลสำเร็จตามจุดหมาย ได้แก่

1. จัดการเรียนการสอนโดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง
2. จัดการเรียนการสอนโดยเน้นกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์และกระบวนการกลุ่ม
3. จัดการเรียนการสอนโดยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงให้มากที่สุด
4. ให้สอดแทรกการอบรมด้านจริยธรรมและค่านิยมที่พึงประสงค์ในการจัดการเรียนการสอนและกิจกรรมต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ (กรมวิชาการ, 2535)

นอกจากนี้หลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมายไว้ในรายกลุ่มประสบการณ์ต่างๆ ได้แก่กลุ่มทักษะกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ กลุ่มประสบการณ์พิเศษ โดยเฉพาะกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตได้กำหนดจุดมุ่งหมายไว้ในแง่ที่เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่พลเมือง และบทบาทของรัฐเพื่อให้เยาวชนรู้จักและคุ้นเคยกับระบบการเมืองของตน โดยจัดเนื้อหาเกี่ยวกับการเมืองการปกครองไว้ในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ในหน่วย การเมืองการปกครอง เพื่อปูพื้นฐานด้านการเมืองการปกครองให้แก่เด็กเสียตั้งแต่เยาว์วัย ซึ่งได้กล่าวไว้ในจุดประสงค์ทั่วไปของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตในข้อ 6 และข้อ 7 จากทั้งหมด 8 ข้อได้แก่

“ ข้อ 6. มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

ข้อ 7. เข้าใจหลักการอยู่ร่วมกันในสังคมโดยตระหนักในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ปฏิบัติตามขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพของตนและของผู้อื่น” (กองวิชาการ, 2535)

จุดประสงค์ข้อ 6 เป็นการกล่าวถึงประชาธิปไตยโดยตรง เป็นการยอมรับว่าจะต้องมีการสอนในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตให้นักเรียนมีความเข้าใจ จนเกิดความเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ส่วนจุดประสงค์ข้อ 7 นั้น เป็นการกล่าวถึงรายละเอียดของประชาธิปไตยที่จะใช้เป็นหลักในการอยู่ร่วมกันในสังคม ว่ามีอะไรบ้างที่เป็นหลักใหญ่ๆที่นักเรียนจะต้องเข้าใจและปฏิบัติให้ได้ มิฉะนั้นการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ตั้งไว้ในข้อ 6 จะเป็นไปไม่ได้หรือล้มเหลวนั่นเอง

องค์ประกอบของการประถมศึกษากับการส่งเสริมประชาธิปไตย

การเรียนการสอนเป็นการจัดประสบการณ์ให้แก่ผู้เรียน จะเกิดผลมากน้อยเพียงใดนั้น ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม บรรยากาศ เทคนิคและองค์ประกอบที่จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ดังนั้นการจัดการประถมศึกษาควรมีองค์ประกอบต่างๆ ที่เป็นประชาธิปไตย ได้แก่บุคลิกภาพนักเรียนประถมศึกษา หลักสูตรประถมศึกษา การบริหารโรงเรียนประถมศึกษา ครูประถมศึกษา กิจกรรมและการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา และการประเมินผลในโรงเรียนประถมศึกษา(สุนทร จันทรรตรี, ม.ป.ป.)

ทิสนา แคมมณี (2536) ได้กล่าวถึงแนวทางในการพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่เด็กในโรงเรียนมี 3 แนวทาง คือ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการสร้างบรรยากาศ และบุคคลแวดล้อมเด็กเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก

นันทพร โอสถานนท์ (2528) กล่าวว่า ในการให้ความรู้ทางการเมือง โรงเรียนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ เช่น หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูผู้สอน และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน

วรินทรา วัชรสิงห์ (2535) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง ได้แก่หลักสูตรการเรียนการสอน กิจกรรมนอกหลักสูตร เนื้อหาวิชาที่สอน วิธีการสอน และการปกครองเด็กในโรงเรียน

กรมสามัญศึกษา (2534) ได้เสนอแนวทางการเสริมสร้างประชาธิปไตยในโรงเรียนไว้ 4 แนวทางคือ จัดองค์การบริหารในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตย จัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตยจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย จัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมที่เป็นประชาธิปไตย

เกษม เขยชม (2524) ได้กล่าวว่า การให้ความรู้ทางการเมืองนั้น โรงเรียนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ เช่น หลักสูตร กิจกรรมการเรียนการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตร ครูผู้สอน และสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เป็นต้น

ลิขิต อีร์เวคิน (2536) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการสอนประชาธิปไตยในโรงเรียนมีดังนี้

1. ผู้สอนคือ แม่พิมพ์ จะต้องมีความผูกพันและเข้าใจในประชาธิปไตย ในทางปฏิบัติต้องมีศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย
2. หลักสูตร หลักสูตรที่เป็นประชาธิปไตย ควรเน้นเรื่องการปกครองระบอบประชาธิปไตย กระบวนการประชาธิปไตย

3. ระบบ ต้องมีการจัดระบบที่เป็นประชาธิปไตย

4. นโยบายของรัฐบาล ควรมีการระบุถึงประชาธิปไตยลงในแผนการศึกษา

สรุปได้ว่า ในการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยให้แก่เด็กในโรงเรียนระดับประถมศึกษา ควรจัดการองค์ประกอบต่างๆ เหล่านี้ คือ แผนการศึกษาหลักสูตร ระบบการบริหารในโรงเรียน การจัดกิจกรรมและวิธีการสอน การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อมในโรงเรียน การประเมินผล บุคลิกภาพครูผู้สอน และนักเรียนให้เป็นประชาธิปไตย

แนวคิดการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยที่ส่งเสริมการเมืองการปกครอง

แนวคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยมี 3 แนวคือ (1) แนวคิดด้านปรัชญาหรืออุดมการณ์ ซึ่งเชื่อในอิสระและเสรีภาพของมนุษย์ รวมทั้งเชื่อในความสามารถ สติปัญญาและการใช้เหตุผลของมนุษย์ (2) แนวคิดด้านวิถีการดำเนินชีวิตคือการอยู่ร่วมกันและปฏิบัติร่วมกันด้วยความเคารพในสิทธิของกันและกัน เคารพในกฎเกณฑ์ของสังคมและการใช้สติปัญญาร่วมกัน (3) แนวคิดด้านการปกครองประเทศซึ่งหมายถึงการปกครองโดยถือว่าอำนาจเป็นของประชาชน ประชาชนใช้อำนาจผ่านทาง การเลือกผู้แทนเข้าไปช่วยในการบริหารประเทศแทนประชาชน ประเทศไทยพึงเป็นสังคมประชาธิปไตยจึงเป็นความจำเป็นที่จะต้องมียุคคุณลักษณะประชาธิปไตย เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างราบรื่นและพัฒนาชาติให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

ปัจจุบันยังมีปัญหาและหลักฐานหลายประการที่ชี้ให้เห็นว่า คนไทยยังขาดคุณลักษณะประชาธิปไตยอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับ สุจิตรา จันโทภาส (2532) กล่าวว่าปัญหาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย พบว่า ประชาชนคนไทยส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจ และความสำนึกในระบอบประชาธิปไตย ดังที่ ปรีชา ตงมณี (2529) กล่าวว่า การที่จะให้ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองจำเป็นต้องเริ่มตั้งแต่เด็กๆ จนจบมหาวิทยาลัย สำหรับผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาต่อจากการศึกษาภาคบังคับหรือต่อถึงมหาวิทยาลัย ต้องสร้างกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวให้ต่อเนื่องกันในลักษณะการศึกษานอกระบบ (Non-Formal Education) และการศึกษาไม่มีระบบ (Informal Education) ให้กว้างขวาง ดังนั้นการพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่คนไทยจึงยังเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งควรเริ่มปลูกฝัง ฝึกฝนกันตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่สามารถพัฒนาได้ง่าย ดังคำกล่าวของนายชวน หลีกภัยว่า

“การพัฒนาประชาธิปไตยให้แก่เด็กประถมศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นเพราะวัยนี้เป็นวัยที่สามารถซึมซับ การสั่งสอนอบรม และสามารถพัฒนาได้ง่ายจากสภาพทั่วไปที่ปรากฏในโรงเรียน

ชี้ให้เห็นว่าปัจจุบัน เด็กประถมศึกษาต้องการปลูกฝังและฝึกฝนในเรื่องการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หากได้รับความรู้เกี่ยวกับระบอบการปกครองประชาธิปไตยด้วยความเข้าใจอย่างแท้จริง ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกนักประชาธิปไตย และได้รับการฝึกทักษะประชาธิปไตยต่างๆ ที่จำเป็นและเหมาะสมกับวัยเด็ก เด็กย่อมเติบโตเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพเป็นฐานที่ดีของสังคมประชาธิปไตยต่อไป”

โรเบิร์ต เอส ไพรด์แมน (Robert S. Friedman, 1973) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “Participation in Democracy : A Theory of Democracy and Democratic Socialization” เพื่อศึกษาทฤษฎีใหม่ๆ ของระบอบประชาธิปไตยและการนำทฤษฎีเหล่านั้นไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยทดลองกับเด็กโรงเรียนประถมศึกษาและโรงเรียนมัธยมศึกษา เมืองสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน พบว่า เด็กโตจะได้รับการเรียนรู้ในการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากกว่าและดีกว่าเด็กเล็กในช่วงเวลาเดียวกันและจะเรียนรู้ได้ดีขึ้นเมื่อมีพื้นฐานที่ได้รับมาบ้างจากวัยเด็ก และยังพบว่าบ้านและโรงเรียนมีความสำคัญในการสนับสนุนเด็กให้มีส่วนร่วมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยได้มากขึ้นด้วย

การจัดบรรยากาศในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมการเมืองการปกครอง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้นักเรียนโดยเน้นกระบวนการกลุ่มเพื่อเป็นตัวนำให้นักเรียนฝึกนิสัยประชาธิปไตยแล้ว โรงเรียนจำเป็นที่จะต้องคำนึงถึงบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยด้วยการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย โดยการส่งเสริมให้ผู้ใหญ่และบุคคลแวดล้อมเด็กเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก ปฏิบัติต่อเด็กและต่อกันและกันตามครรลองประชาธิปไตย หากโรงเรียนเป็นสังคมที่เป็นประชาธิปไตยแล้ว การที่จะส่งเสริมพัฒนาเด็กให้มีคุณลักษณะประชาธิปไตยก็ย่อมเป็นไปได้โดยไม่ยากนักเนื่องจากสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลอย่างมากต่อการหล่อหลอมหรือพัฒนาเด็ก ดังนั้นการสร้างบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตยสามารถทำได้โดยการจัดองค์ประกอบอื่นๆ ในโรงเรียนให้มีลักษณะที่เอื้อต่อการพัฒนาวิถีชีวิตประชาธิปไตย ได้แก่ บรรยากาศในโรงเรียน บทบาทหน้าที่และคุณลักษณะของครูในการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก

บรรยากาศในโรงเรียน

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนที่เป็นประชาธิปไตย จะช่วยส่งเสริมบรรยากาศภายในโรงเรียนให้เป็นประชาธิปไตยยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อว่า “บรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่ดีเปรียบเสมือนครูที่พูดไม่ได้ที่มีอิทธิพลในการเสริมสร้างความคิด จิตใจที่เป็นประชาธิปไตยได้

เป็นอย่างดี” (กรมสามัญศึกษา, 2534) บรรยากาศในโรงเรียนที่ช่วยให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่องประชาธิปไตย คือพฤติกรรมของครูและความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรในโรงเรียน ซึ่งจะทำให้ นักเรียนเข้าใจบทบาทของครูและของตนเอง ดังนั้นครูจึงควรเป็นคนมีเหตุผล เคารพความคิดเห็น ของนักเรียน รู้จักฟัง เคารพสิทธิของนักเรียนและส่งเสริมให้นักเรียนได้ร่วมกันทำงานเป็นกลุ่ม นอกจากนั้นในแง่ของปฏิสัมพันธ์ระหว่างคณะครูก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นักเรียนได้เรียนรู้เรื่อง วิถีชีวิตประชาธิปไตยเพราะเมื่อนักเรียนย่างเข้ามาในโรงเรียนนั้นภาพทุกภาพที่เห็นเป็น ประสบการณ์ที่จะก่อให้เกิดการเรียนรู้ได้ทั้งสิ้น ปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูด้วยกันก็ดี ระหว่างครูและ ผู้บริหารก็ดี นับเป็นตัวอย่างสำคัญของเด็กในการเรียนรู้วิถีชีวิตประชาธิปไตย ปฏิสัมพันธ์ระหว่าง ครูด้วยกัน ในรูปแบบของความเป็นมิตรต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการ ติดต่อสื่อสารที่ดีต่อกัน มีความรู้สึกว่าการเรียนทุกห้องเป็นลูกศิษย์ของตนเหมือนๆ กันปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้บริหารและครูผู้สอน ผู้บริหารที่จะมุ่งสร้างสังคมวิถีประชาธิปไตยนั้น พฤติกรรมผู้นำ ของผู้บริหารต้องเป็นผู้นำแบบประชาธิปไตยก่อน กล่าวคือผู้บริหารควรจะมีการปรึกษาหารือกับ คณะครูเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะ ปรับปรุงบุคลิกภาพที่จะก่อให้เกิดความเป็นกันเอง การบริหาร ควรจะเน้นหนักไปในด้านการทำให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน หากมองภาพรวมแล้วสามารถจัด สภาพแวดล้อมของโรงเรียนที่ส่งเสริมบรรยากาศประชาธิปไตยได้กลุ่ม 2 ใหญ่ๆ ดังนี้

1. สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ได้แก่ การจัดบริเวณโรงเรียน อาคารเรียน อาคาร ประกอบห้องเรียน ห้องประกอบ ครุภัณฑ์ และวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ ที่คำนึงถึงความสะอาดสดชื่น ร่มรื่นสวยงาม มีชีวิตชีวา มีความสร้างสรรค์ สะดวกสบายต่อการใช้สอย มีความปลอดภัย คู่คุณค่า และเกิดประโยชน์ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ ควรอยู่ภายใต้หลักการของการร่วมคิด ร่วมทำ เพราะนอกจากจะได้มาซึ่งทางเลือกหลายๆ วิธีจากบุคคลหลายๆ คนแล้ว ยังเสริมสร้าง ความรู้สึกที่ดี ความรู้สึกของการมีส่วนร่วมและความเป็นเจ้าของ โดยเฉพาะนักเรียนซึ่งถือว่าเป็น สมาชิกที่มีคุณค่าที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ควรเปิดโอกาสให้เขาได้แสดงความคิดเห็น ตัดสินใจวางแผน ดูแลบริเวณโรงเรียน อาคารสถานที่ ภายใต้คำแนะนำของครู-อาจารย์

2. สภาพแวดล้อมด้านวิชาการ ได้แก่ การจัดสภาพแวดล้อมเสริมทางการเรียน การสอนทั้งในและนอกห้องเรียน ตลอดจนการจัดบริการส่งเสริมสนับสนุนทางวิชาการต่างๆ ที่จะ ทำให้นักเรียนได้รับความรู้ ประสบการณ์ให้มากที่สุด ภายใต้บรรยากาศที่มีชีวิตชีวาอย่างเป็น ประชาธิปไตย ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมด้านวิชาการในโรงเรียนให้เอื้อต่อการจัดกิจกรรม การเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย จะต้องประกอบด้วยการจัดบรรยากาศ และการ ดำเนินงานแบบประชาธิปไตย

การจัดบรรยากาศแบบประชาธิปไตย

การสอนและการจัดกิจกรรมส่วนใหญ่กระทำในห้องเรียน ถ้าห้องเรียนมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยจะเอื้ออำนวยให้วิธีสอนและกิจกรรมที่เป็นประชาธิปไตยได้ผลเป็นที่น่าพอใจ แต่ถ้าห้องเรียนมีลักษณะเป็นเผด็จการขัดแย้งกับวิธีสอนและกิจกรรมที่เป็นประชาธิปไตยผลการเรียนจะล้มเหลวไม่น่าพอใจดังนั้นก่อนที่ครูจะสอนหรือจัดกิจกรรมที่เป็นประชาธิปไตยจะต้องจัดห้องเรียนให้เป็นประชาธิปไตยเสียก่อนการจัดห้องเรียนที่เป็นแบบประชาธิปไตยนั้น ครูจะต้องปฏิบัติต่อนักเรียนอย่างเป็นมิตร ให้ความรักความอบอุ่น ไม่มีการข่มขู่บังคับหรือการลงโทษอย่างรุนแรง นักเรียนมีโอกาสเสนอข้อคิดเห็นในการจัดสภาพการเรียนการสอนได้อย่างกว้างขวาง นักเรียนได้แสดงออกตามความถนัดและความสนใจของแต่ละคน ครูไม่ตามใจเด็กหรือเข้มงวดจนเกินไป แต่จะปฏิบัติอย่างยุติธรรม มีเหตุผล ไม่ใช่อารมณ์เป็นเครื่องตัดสินใจ(สุนทร จันทตรี, ม.ป.ป.) การจัดห้องเรียนแบบนี้มีผลดีต่อการเรียนรู้ บุคลิกภาพ และลักษณะนิสัยที่ดีของผู้เรียนหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นลักษณะการเป็นผู้นำ การคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความร่วมมือร่วมใจกันทำงานเป็นหมู่คณะ ความรับผิดชอบต่องาน ความเชื่อมั่นในตนเอง มีพฤติกรรมกล้าแสดงออก มีสุขภาพจิตที่ดีรวมทั้งทัศนคติที่ดีด้านการเมือง บรรยากาศแบบประชาธิปไตยในห้องเรียนทำให้เยาวชนมีความสนใจต่อการเมืองมากขึ้น มีความรังเกียจการเมืองน้อยลง รู้สึกศรัทธาและไว้วางใจต่อการเมืองสูงขึ้น นั่นคือจะช่วยส่งเสริมเจตคติและพฤติกรรมแบบประชาธิปไตยได้เป็นอย่างดี (ศิริวัฒน์ นิจนตร, 2528)

การดำเนินงานแบบประชาธิปไตย

ห้องเรียนเป็นสังคมขนาดเล็ก ที่ครูและนักเรียนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ร่วมกันตั้งแต่เช้าถึงบ่ายตามเวลาราชการกำหนด ถ้าครูต้องการใช้วิธีสอนและกิจกรรมที่เป็นประชาธิปไตยในห้องเรียนให้ได้ผลดีตามที่หลักสูตรต้องการ ก็จะต้องดำเนินงานให้สอดคล้องและเอื้ออำนวยต่อวิธีสอนและกิจกรรมดังกล่าวโดย เน้นการเรียนการสอนโดยการกระทำ กระตุ้นให้นักเรียนกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล มีการเสริมแรงให้กำลังใจ ประกาศความสำเร็จในผลงานเป็นระยะๆ และหลายแบบ สร้างความสัมพันธ์อันดีโดยเป็นกันเองระหว่างครูกับนักเรียน ใช้วิธีการทำงานเป็นกลุ่ม การคุมชั้นดี มีกฎระเบียบข้อบังคับของห้องเรียน ให้เด็กช่วยกันสร้างและร่วมกันพิจารณาตัดสินโดยใช้เหตุผลถือเป็นแนวปฏิบัติ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ครูจะต้องพยายามสอนให้เด็กคิดโดยการให้คำถามเป็นสื่อที่กระตุ้นให้เด็กคิดและโต้ตอบด้วยเหตุผลเพื่อให้เด็กแก้ปัญหาชีวิตประจำวันได้ กระตุ้นให้เด็กทุกคนกล้าแสดงออก มีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ซึ่งกันและกัน ฝึกให้เด็กรู้จักสิทธิ หน้าที่ของตน พร้อมกับการนำไปปฏิบัติ ครูต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของนักเรียน และรับรู้ถึงความแตกต่างของเด็กในห้องเรียน มีความยุติธรรมหนักแน่น ไม่ทุเบาท่าตนเป็นนักฟังมากกว่านักพูด พยายามช่วยเด็กที่มีปัญหาในชั้นอย่าให้เกิดปมด้อย ในการสอนครูควรใช้เทคนิคและวิธีการสอนหลายๆ วิธี โดยให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชา (สุนทร จันทรตรี, ม.ป.ป.) นอกจากนี้การดำเนินงานและการบริหารกิจกรรมในโรงเรียนและในห้องเรียน คณะครูควรเปิดโอกาสให้นักเรียนปกครองกันเองในรูปของคณะกรรมการ มีการเลือกตั้งคณะกรรมการ และส่งเสริมให้นักเรียนได้ฝึกทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตนเอง โดยมีคณะครูเป็นที่ปรึกษา

บทบาท หน้าที่ และคุณลักษณะของครูในการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก

ครูเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเด็กให้เป็นไปตามจุดหมายของหลักสูตร โดยเฉพาะการปลูกฝังนักเรียนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมืองการปกครองประชาธิปไตยได้เป็นอย่างมาก เพราะว่าครูเป็นผู้ใกล้ชิดอยู่กับนักเรียนตลอดทั้งวัน หากครูไม่เข้าใจบทบาท หน้าที่ของตนขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องประชาธิปไตยและกระบวนการกลุ่ม การปฏิบัติงานให้สำเร็จผลดีคงเป็นไปได้ยาก ดังนั้นครูจึงควรศึกษาและสำรวจตนเองว่า ตนเองมีความสามารถ และไม่สามารถในจุดใดบ้าง และพยายามพัฒนาตนเองให้มีสมรรถภาพเพิ่มขึ้นตามบทบาท หน้าที่ของครูในการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็ก ได้มีนักการศึกษาและหน่วยงานหลายท่านกล่าวไว้ คือ ทิศนา ขัมมณี (2536) สุนทร จันทรตรี (ม.ป.ป.) เกษณี ผลประพฤติ (2535) บัญญัติ สมชอบ (2532) กรมสามัญศึกษา (2534) ครูทองชนบท (2534) สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2528) มีสาระสำคัญพอสรุปได้ ดังนี้

1. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตย หลักการ ความเป็นมา และระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งครอบคลุมเรื่องรัฐธรรมนูญ ระบบการเลือกตั้ง รัฐสภา กฎหมาย ระเบียบปฏิบัติ ระบบการถ่วงดุลอำนาจต่างๆ รวมทั้งสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้น
2. มีความสามารถในการใช้วิธีการสอนหลายๆ วิธีและวิธีการสอนแบบประชาธิปไตยที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์ทั้งทางด้านพุทธิพิสัย เจตพิสัย และทักษะพิสัย
3. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการกลุ่ม สามารถวิเคราะห์และวิธีฝึกทักษะกระบวนการกลุ่ม มาใช้ในการจัดการเรียนการสอน บทบาทหน้าที่ของผู้นำที่ดีและสมาชิกที่ดีทักษะที่จำเป็นในการดำเนินงานกลุ่ม องค์ประกอบและ

ปัจจัยต่างๆ เช่น การวางแผนงานร่วมกัน การแบ่งงานรับผิดชอบ การประสานงานกัน ตลอดจนการประเมินผลงานร่วมกันที่มีผลต่อการทำงานกลุ่ม สังเกตพฤติกรรมกลุ่ม และเห็นจุดเด่นจุดด้อยในการทำงานของกลุ่ม สามารถให้ข้อมูลป้อนกลับแก่กลุ่ม รวมทั้งให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม

4. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการสร้างบรรยากาศในโรงเรียน และการจัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตย
5. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร มีความสามารถในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ
6. มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการประเมินพฤติกรรมประชาธิปไตยของผู้เรียน สามารถติดตามประเมินผลและปรับปรุงพฤติกรรมของผู้เรียน
7. ครูต้องมีพฤติกรรมหรือมีลักษณะประชาธิปไตย ทั้งนี้เพื่อเป็นตัวอย่างที่ดีของนักเรียน นั่นคือ ครูจะต้องมีบุคลิกภาพของนักประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นกับตนเองเสียก่อน
8. ครูควรสร้างสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน เข้าใจถึงธรรมชาติและความต้องการของนักเรียน ให้ความเป็นกันเองกับนักเรียนพร้อมทั้งรับฟังปัญหาและช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับนักเรียนด้วยความเต็มใจ
9. ครูต้องจัดบรรยากาศของห้องเรียนที่เป็นแบบประชาธิปไตย เพื่อให้นักเรียนเกิดความอบอุ่น เกิดความไว้วางใจ กล้าที่จะแสดงความคิดเห็น ชักถามปัญหา หรือแสดงการโต้แย้ง
10. ครูควรนำเหตุการณ์ในปัจจุบันที่เป็นปัญหามาสนทนากับนักเรียน ทั้งนี้เพื่อฝึกนักเรียนในเรื่องการวิเคราะห์ วิचारณ์เหตุการณ์ต่างๆ อย่างมีเหตุผล
11. ครูควรมอบหมายให้นักเรียนทำงานตามความสามารถของแต่ละบุคคล
12. ครูควรนำนักเรียนออกไปร่วมงานกับบุคคลในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เพื่อช่วยพัฒนาชุมชนให้ดีขึ้น และควรมีบทบาทเป็นผู้กระตุ้นให้นักเรียนสนใจและติดตามการทำงานของตัวแทนประชาชนระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศนั้น
13. ครูจะต้องปลุกฝังการทำงานแบบประชาธิปไตย เช่น คิดร่วมกัน อภิปรายร่วมกัน การวางแผนร่วมกัน ทำงานร่วมกัน ตัดสินปัญหาาร่วมกัน และประเมินผลร่วมกัน

ราตรี แอ่วม (2530) ได้ศึกษาบทบาทของครูที่ปรึกษาและครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2,4 และ 6 ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี พบว่าครูได้ปฏิบัติบทบาทในการจัดกิจกรรมการเรียนเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาทั้ง 3 ด้านคือ ด้านการเตรียมการสอน ด้านการดำเนินการจัดกิจกรรม และด้านการประเมินผลการจัดกิจกรรมอยู่ในระดับที่น่าพอใจ คือ ได้ปฏิบัติบทบาทอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเกือบเป็นประจำ" ในทุกด้าน ยกเว้นครูผู้สอนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ได้ปฏิบัติบทบาทในการฝึกฝนนักเรียนให้มีวิถีชีวิตประชาธิปไตย ด้านการยอมรับอยู่ในระดับ "ปฏิบัติเป็นประจำ"

รัชณี พลารักษ์ (2531) ได้ศึกษาบทบาทของครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์ในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนระดับประถมศึกษา ตามการรับรู้ของครูและนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ครูโรงเรียนศึกษาสงเคราะห์รับรู้ว่ามีบทบาทในการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตยให้แก่เรียนระดับประถมศึกษา รวมทั้งข้อในระดับปานกลาง ทั้งนี้ส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในระดับมาก และส่งเสริมโดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรมร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในระดับปานกลาง ส่วนวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมนั้น ส่งเสริมด้านการเคารพซึ่งกันและกัน และด้านการแบ่งปัน การมีส่วนร่วม และร่วมมือกันในระดับมาก แต่ส่งเสริมด้านการเชื่อมั่นในวิธีการแห่งปัญญาในระดับปานกลาง

บทบาทหน้าที่ของครูดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นที่ครูต้องมี หรือหากยังขาดก็จำเป็นต้องเสาะแสวงหาและฝึกฝน นอกจากนี้ครูยังจำเป็นต้องมีทักษะประชาธิปไตยและมีคุณสมบัติของความเป็นประชาธิปไตยเป็นแบบอย่างแก่เด็กด้วย หากครูไม่มีพฤติกรรมประชาธิปไตยแล้วก็ยากที่จะพัฒนาเด็กให้มีคุณสมบัติดังกล่าว เพราะการเลียนแบบเป็นการเรียนรู้ที่สำคัญสำหรับเด็ก

สำหรับคุณลักษณะของครูที่พึงมีหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นในตนเอง ได้มีบุคคลหลายท่าน คือ สุรพล จิตต์อำไพ (2527) บรรจง ชูสกุลชาติ (2535) เกียรติวรรณ อมาตยกุล (2535) บัญญัติ สมชอบ (2532) กล่าวไว้ พอสรุปได้ดังนี้

1. เคารพในความเป็นปัจเจกบุคคลของนักเรียน ไม่ดูถูกนักเรียน ยอมรับในความแตกต่างระหว่างบุคคล
2. รับฟังพิจารณาความคิดเห็นของนักเรียนโดยใช้หลักเหตุผล
3. ให้นักเรียนมีส่วนร่วม ได้ฝึกปฏิบัติ และเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ปัญญาความคิด และแสดงออกอย่างเหมาะสม
4. มีความยุติธรรม ตัดสินใจบนหลักเหตุผล

5. เคารพในสิทธิของผู้อื่น ไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นทั้งทางกาย วาจา
6. เคารพในกฎ ระเบียบของสังคม และใช้เสรีภาพในขอบเขตของกฎหมาย และ
ขนบธรรมเนียมประเพณี
7. ให้ความร่วมมือกับผู้อื่น รับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย รู้จักเสียสละ
คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม
8. สามารถแก้ไขปัญหาโดยสันติวิธี
9. ใช้ปัญญา เหตุผล และความถูกต้องในการตัดสินใจและตัดสินใจปัญหาต่างๆ
10. มีความอดทนในการฝึกให้นักเรียนมีวินัย และมีความรับผิดชอบต่อตนเองและ
กลุ่ม
11. มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้องเป็นผู้มีจิตใจเป็น
นักประชาธิปไตยและเป็นแบบอย่างที่ดี
12. มีวิธีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อความเข้าใจในเรื่องการเมืองการ
ปกครองระบอบประชาธิปไตย

เกษมสุข ศรีชนะ (2534) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัดกิจกรรม เพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประชาธิปไตยดีเด่น ตามการรับรู้ของผู้บริหารและครู พบว่า ครูเป็นปัจจัยภายในโรงเรียนที่สำคัญรองจากผู้บริหารโรงเรียนที่มีผลต่อความสำเร็จในการจัด กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยคือ การมีความรับผิดชอบสูง การมีกิจกรรมคณะกรรมการ นักเรียนหรือสภานักเรียน การเปิดโอกาสให้นักเรียนสร้างข้อตกลงในห้องเรียนร่วมกันและ ควบคุมกันเอง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ อีชแมน(Ehman, 1976) พบว่า เด็กที่เรียนใน ชั้นเรียนที่ครูไม่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นจะมีลักษณะรับผิดชอบต่อหน้าที่พลเมือง หรือ ความรู้ทางการเมืองตลอดจนความร่วมมือทางการเมืองน้อยกว่าเด็กที่เรียนในชั้นเรียนที่มีครูเปิด โอกาสให้แสดงความคิดเห็นอภิปรายในบทเรียน และยังได้กล่าวถึงนักเรียนที่ไม่มีโอกาสเรียนกับ ครูที่ใช้การสอนแบบสืบสอบหรือแก้ปัญหา นักเรียนจะไม่มีโอกาสแสดงความคิดเห็น ถกเถียง ปัญหาพร้อมกับครูหรือเพื่อนๆ ไม่ได้แสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ นักเรียนก็จะไม่มีลักษณะของ พลเมืองดีที่สมบูรณ์ตามวิถีทางแบบประชาธิปไตยด้วย

เทคนิคและวิธีการสอนการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย

เนื้อหาสาระและมโนทัศน์สำคัญเรื่องประชาธิปไตยนั้นมีปรากฏอยู่ในหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ซึ่งครูมีหน้าที่ที่จะต้องสอนและประเมินผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร จากการติดตามผลการใช้หลักสูตรพบว่า การที่สัมฤทธิ์ผลของหลักสูตรในด้านนี้ยังไม่บรรลุในระดับที่น่าพอใจ สาเหตุประการหนึ่งก็คือ กระบวนการจัดการเรียนการสอนของครูยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ครูจำนวนมากยังใช้วิธีการสอนโดยการบอก หรือให้นักเรียนอ่าน และจดบันทึก เป็นผลทำให้เด็กจำนวนมากเรียนรู้แบบท่องจำหรือจดจำ การเรียนรู้ที่เกิดขึ้นไม่มีความหมายต่อเด็กเท่าที่ควร ซึ่งส่งผลต่อไปถึงเจตคติที่มีต่อประชาธิปไตย เด็กไม่เกิดจิตสำนึกหรือความรู้สึกผูกพันศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากกระบวนการเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ ดังนั้นการสอนเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ได้ผล ครูจึงควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้บรรลุจุดมุ่งหมาย โดยอาศัยวิธีการสอนและเทคนิคต่างๆ เช่น

1. การใช้กรณีตัวอย่าง ซึ่งจะช่วยให้เด็กเข้าใจสาระได้ง่ายขึ้นแทนการบอก หรือให้เด็กอ่านและจดบันทึก
2. ใช้บทบาทสมมติ จะช่วยให้เด็กได้อ่าน คิด และแสดงออก ทำให้เด็กเกิดความเข้าใจในสาระ
3. ใช้เกม เพื่อช่วยให้เด็กเรียนรู้สาระอย่างสนุกสนาน ใช้ความคิด และเกิดความเข้าใจ
4. ใช้สถานการณ์จำลอง ในการสาระบางเรื่อง เช่น การเลือกตั้ง การอภิปรายในรัฐสภา การตัดสินคดีต่างๆ เป็นต้น
5. ในการอภิปรายกลุ่มย่อย ครูอาจนำปัญหาที่จะช่วยจูงใจให้เด็กสนใจในสาระ ให้เด็กช่วยกันคิดแก้ไข การอภิปรายเปิดโอกาสให้เด็กได้ฝึก วิเคราะห์ อันจะช่วยทำให้เด็กเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง
6. ใช้สื่อต่างๆ เข้าช่วย เช่น ภาพ ข่าวหนังสือพิมพ์ สไลด์ วีดีโอ ตลอดจนจนถึงบุคคล วิทยาการสถานที่ต่างๆ ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอน ซึ่งจะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจ และเกิดเข้าใจชัดเจนขึ้น
7. พาเด็กไปร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่จะช่วยให้เด็กเกิดความเข้าใจในกระบวนการต่างๆ ได้ดีขึ้นเช่น พาไปดูกิจกรรมการเลือกตั้ง การอภิปรายหาเสียง เป็นต้น (ทีศนา แชมมณี, 2536)

8. ใช้การสอนหลายๆ วิธี รวมทั้งวิธีการสอนแบบประชาธิปไตย ได้แก่ การสอนแบบสืบสวนสอบสวน การสอนแบบแก้ปัญหา การสอนแบบวิทยาศาสตร์ วิธีสอนแบบโครงการ วิธีสอนแบบศูนย์การเรียนรู้ วิธีสอนแบบอภิปราย วิธีสอนแบบบทบาทสมมติ วิธีสอนแบบใช้สถานการณ์จำลอง เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจในค่านิยมเกี่ยวกับกระบวนการประชาธิปไตยอย่างค่อยเป็นค่อยไป และช่วยให้เกิดเสรีภาพในห้องเรียน (สุนทร จันทรตรี, ม.ป.ป.)

ชไนแมน (Schneideman, 1965) ได้เสนอวิธีการให้ครูปลูกฝังให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวทางประชาธิปไตยในโรงเรียนโดยใช้กิจกรรมต่างๆ เข้าช่วย เช่น สโมสร โครงการสภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน สหกรณ์ สถานการณ์จำลองต่างๆ และกิจกรรมกลุ่มผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมต่างๆ ที่จัดขึ้นจะทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้และฝึกฝนการปฏิบัติตนในแนวทางประชาธิปไตยได้ดีกว่า การเรียนรู้จากทฤษฎีในหลักสูตรเพียงอย่างเดียว

สรุปได้ว่า ในการสอนเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ได้ผล ครูจะต้องอาศัยวิธีการสอนหลายๆ วิธี รวมทั้งวิธีการสอนแบบประชาธิปไตย และเทคนิคต่างๆ เกมกรณีตัวอย่างบทบาทสมมติ สถานการณ์จำลอง สื่อ กิจกรรมต่างๆ เช่น สโมสร โครงการสภานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน และสถานการณ์ต่างๆ ที่เป็นประชาธิปไตย

นอกจากการนำเทคนิคและวิธีการสอนที่เป็นประชาธิปไตยดังกล่าวแล้ว ครูควรพยายามจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่น่าสนใจ และนำข่าวและเหตุการณ์ทางการเมืองมาสอนร่วมกับการจัดกิจกรรมเพื่อช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้อย่างเข้าใจ มีความหมาย รวมทั้งช่วยให้เด็กเห็นประโยชน์และคุณค่าระบอบประชาธิปไตยแล้ว การเรียนการสอนเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยก็จะบรรลุผลตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

การสอนข่าวและเหตุการณ์เพื่อส่งเสริมการเมืองการปกครอง

ข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ในปัจจุบันมีความสำคัญและจำเป็นมาก เพราะสิ่งต่างๆ ในสังคมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ล้วนมีผลกระทบต่อตัวเรา และการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคม การเรียนรู้เรื่องข่าวและเหตุการณ์ปัจจุบันจะช่วยในการปรับตัวของนักเรียนได้เป็นอย่างดี ข่าวและเหตุการณ์นั้นครูและนักเรียนสามารถหาแหล่งข่าวและเหตุการณ์ในปัจจุบันได้จากท้องถิ่น จากการบอกเล่าของผู้อื่น จากวิทยุ โทรทัศน์ และจากหนังสือพิมพ์ (พัชรินทร์ พัฒนศักดิ์, 2528) รวมทั้งสื่อมวลชนในรูปแบบต่างๆ มีส่วนให้การศึกษาทางการ

เมืองแก่เยาวชนและพลเมืองในประเทศโดยสามารถเปิดโลกทางการเมืองของบุคคลให้กว้างขวางขึ้น (R.W. Connell, 1971) และมีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อ ค่านิยมของประชาชน เพราะสื่อมวลชนมีลักษณะเป็นอุปกรณ์ทางการศึกษาอย่างหนึ่งของการศึกษาศสมัยใหม่ได้ด้วย (กาญจนา บุญส่ง, 2533) ดังนั้นในการสอนข่าวและเหตุการณ์ ครูควรฝึกให้มีความสนใจต่อข่าว วิเคราะห์ข่าวได้ถูกต้องอย่างมีวิจารณ์ญาณ มีความสามารถในการรับฟังข่าว รู้จักถ่ายทอดข่าว มีเหตุผลในการวิจารณ์ข่าว และควรสอนทุกวัน เพื่อฝึกให้นักเรียนเกิดความเคยชิน รู้จักติดตามข่าวจากแหล่งข่าวต่างๆ ดังกล่าว การทราบข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ รอบด้านอยู่เสมอจะมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตมนุษย์เป็นอย่างมาก มนัส รัตนดิถก ฅ ฎุเกิต (2523) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของข่าวและเหตุการณ์ต่อการดำรงชีวิตดังนี้

1. ช่วยให้นักเรียนยอมรับความจริงว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ ไม่มีอะไรที่จะอยู่ในสภาพเดิมได้ตลอดไป
2. ช่วยให้นักเรียนทราบข่าวและเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทันเวลา และสามารถปรับตัวให้เข้ากับเหตุการณ์และความเปลี่ยนแปลงได้ง่ายขึ้น
3. ช่วยให้นักเรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข
4. ช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจรอบด้านอย่างรวดเร็วและทันสมัยกว่าการศึกษาในตำราหรือแบบเรียน อันจะช่วยให้สามารถปฏิบัติงานในหน้าที่ได้รวดเร็วถูกต้องดีขึ้น
5. ช่วยให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผล ไม่เชื่ออะไรง่ายๆ แต่ต้องพิจารณาหาข้อเท็จจริงเสียก่อน
6. ช่วยให้นักเรียนมีสติรอบคอบ ละเอียดถี่ถ้วน ตัดสินใจถูกต้อง
7. ช่วยให้นักเรียนไม่ประมาท ตื่นตัวอยู่เสมอพร้อมที่จะรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น
8. ช่วยให้นักเรียนมีทักษะด้านการฟัง การพูด อ่าน เขียน และอภิปรายซักถาม
9. ช่วยให้นักเรียนมีโอกาสช่วยเหลือคนอื่นฯ ในสังคมและชุมชนให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆซึ่งจะเกิดตามข่าวและเหตุการณ์ที่ได้รับทราบ
10. ช่วยให้นักเรียนเกิดความสนใจ รู้จักรับฟังรายงานต่างๆ จากสื่อมวลชนและรู้จักอภิปรายแสดงความคิดเห็น รู้จักสรุปสาระสำคัญและแนวปฏิบัติในการดำรงชีวิตสรุปได้ว่า ข่าวและเหตุการณ์ช่วยให้นักเรียนเป็นคนมีเหตุผล มีสติรอบคอบ ในการตัดสินใจ เป็นคนทันต่อเหตุการณ์และปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครอง

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเรื่องการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยให้เด็กเกิดความรู้ ความเข้าใจและมีทักษะในการทำงานร่วมกัน ซึ่งจะต้องจัดให้เด็กได้ฝึกฝน คือ การมีคารวะธรรม สามัคคีธรรม และปัญญาธรรมในการอยู่และทำงานร่วมกันอย่างแท้จริง ควรเน้นเกี่ยวกับมโนทัศน์และเรื่องสำคัญเกี่ยวกับประชาธิปไตยที่เด็กควรรู้และเข้าใจ เพื่อให้เด็กเติบโตเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข เด็กไทยทุกคนพึงมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยและความเป็นมา สถาบันพระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญและกฎหมายต่างๆ การมีส่วนร่วมในการปกครองของประชาชน ระบบรัฐสภาการเลือกตั้ง การใช้อำนาจและการถ่วงดุลอำนาจต่างๆ และสิทธิหน้าที่ของพลเมืองในระบอบการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ผลดี ประโยชน์และคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย ครูต้องพยายามจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเองให้มาก และเน้นให้ผู้เรียนฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม เรียนรู้ที่จะเป็นผู้ให้ ผู้รับ ผู้นำ ผู้ตามที่ดี เรียนรู้ที่จะร่วมกันคิดร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ปัญหาและตัดสินใจดูแลให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันด้วยกระบวนการกลุ่มที่ดี ให้คำแนะนำหรือจัดกระบวนการทำงานที่ดีให้เด็กได้ฝึกฝนเกิดความรู้สึกที่ดีต่อการทำงานกลุ่ม

ในขณะเดียวกันการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในตัวเด็กอย่างมั่นคงนั้น จำเป็นต้องเห็นความสำคัญและความจำเป็นของพฤติกรรมเกิดการเห็นคล้อยตามและยอมรับพฤติกรรมนั้น มีความรู้ว่า พฤติกรรมนั้นเป็นอย่างไร จะทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ต้องได้รับการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย โดยมีหลักดังนี้ (ทิสนา ขัมมณี, 2530)

1. ฝึกโดยบูรณาการสอดแทรกเข้าไปในการสอนเนื้อหาวิชาที่สอนอยู่
2. ฝึกโดยอิงสิ่งที่นักเรียนได้เรียนไปแล้ว กล่าวคือ นักเรียนได้เรียนเนื้อหา มโนทัศน์อะไร ครูต้องฝึกให้นักเรียนนำความรู้ ความเข้าใจนั้นมาใช้
3. ฝึกให้มากและสม่ำเสมอ จนกระทั่งนักเรียนได้พัฒนาทักษะนั้นจนชำนาญ
4. ฝึกให้มากเป็นพิเศษ ในทักษะที่นักเรียนขาดและทักษะที่ยาก
5. ในการฝึกทักษะใหม่ จะต้องให้นักเรียนฝึกทักษะเก่าควบคู่ไปด้วย และการนำทักษะใดมาฝึกควบคู่ไปกับทักษะใหม่ให้พิจารณาความเหมาะสมกับจุดมุ่งหมาย และสถานการณ์

นอกจากนี้ ไทยแปดห้า (2527) ให้ข้อคิดว่า การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยนั้น คือ จัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยการเน้นกระบวนการกลุ่มทุกขั้นตอน ทุกกิจกรรม ช่วยกันคิด ช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหาโดยครูไม่ต้องบอกความรู้ให้แก่เด็ก แต่จะเตรียมมวลประสบการณ์ เตรียมความพร้อมต่างๆ ให้เด็กได้ศึกษาคิดค้น อภิปรายตกลงกันเองก่อน จนเด็กจนปัญญา ครูจึงบอกแนะและสรุปเพิ่มเติมแก้ไขให้ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของบัญญัติ สมชอบ (2532) ได้ศึกษาแนวความคิดของครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประจำ ธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร พบว่า กระบวนการเรียนการสอนจะต้องกำหนดพฤติกรรมคุณลักษณะประจำธิปไตยไว้ล่วงหน้าในการสอนแต่ละครั้งสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประจำธิปไตยให้แก่นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนได้ลงมือกระทำและปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นหลัก ดังที่ยิ่ง ทศน์แก้ว (2533) ได้ศึกษาวิจัยพบว่า วิธีดำเนินการที่โรงเรียนส่วนมากใช้จัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย คือ การแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่มๆ และการให้กลุ่มร่วมกันวางแผนปฏิบัติงาน นอกจากนี้จะต้องให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์การใช้สิทธิในการเลือกตั้งการเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตย และการจัดตั้งสถานักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนหรือชุมชนจัดขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับสุรพล จิตต์อำไพ (2527) ได้ให้ข้อเสนอแนะว่า กิจกรรมการส่งเสริมประชาธิปไตยแก่นักเรียนเป็นกิจกรรมที่ควรจัดเพื่อเป็นการฝึกฝนให้นักเรียนทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม สามารถช่วยครูในการจัดกิจกรรมอื่นๆ ได้ทุกกิจกรรมเป็นการลดภาระ อดเวลาของครูและสามารถทำให้โรงเรียนจัดกิจกรรมได้ดีเด่น

ปัญหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครอง

จากการศึกษาผลการวิจัย จะเห็นได้ว่า การดำเนินงานด้านการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่ผ่านมายังประสบปัญหาต่างๆ ได้แก่ ปัญหาด้านบุคลากร พบว่า บุคลากรที่เกี่ยวข้องยังขาดความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงาน ปัญหาด้านงบประมาณ ปัญหาด้านสื่อและอุปกรณ์การสอนไม่เพียงพอ และขาดสื่อที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองโดยตรง ปัญหาด้านเวลาไม่เพียงพอ และปัญหาบุคลากรที่เกี่ยวข้องไม่เห็นความสำคัญ ดังที่ วสันต์ พรหมบุญ (2522) ได้ศึกษา พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร คือ ครูบางคนไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร นักเรียนไม่สนใจ และไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรมเสริมหลักสูตร สมกุลถาวรกิจ (2527) ได้ศึกษาพบว่า ปัญหาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมความเป็นพลเมืองดี ส่วนมากเป็นปัญหาเรื่องความจำกัดในช่วงเวลาการจัดกิจกรรม ครูต้องทำหน้าที่หลาย

อย่างในเวลาเดียวกัน และมีส่วนร่วมน้อยในการกำหนดจุดมุ่งหมาย และไม่เห็นความสำคัญของการจัดกิจกรรม นอกจากนี้ยังขาดวัสดุอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ สถานที่ เครื่องมือที่ใช้ควบคุมและประเมินผล งบประมาณ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะเรื่อง เช่นเดียวกับการวิจัยของ อนงค์ศิริ วิชาลัย (2525) พบว่า ปัญหาการจัดกิจกรรมนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาคือ โรงเรียนส่วนใหญ่ประสบปัญหาด้านงบประมาณ ขาดอุปกรณ์ สถานที่ และขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถพิเศษ ฉวีวรรณ กฤษสินชัย (2528) ได้ศึกษาพบว่า ปัญหาในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถมศึกษา ได้แก่ ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ ขาดการสนับสนุน ติดตามผลและให้ข้อเสนอแนะแก่ครูน้อยเกินไป และโรงเรียนขาดสื่อการเรียนการสอน ซึ่งสอดคล้องกับปรีดา รุ่งโรจน์ (2532) พบว่า ปัญหาในการบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย คือ บุคลากรมีเวลาจำกัดในการวางแผน ขาดแคลนงบประมาณในการดำเนินการ และขาดการติดตามประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ จวงจันทร์ พวงจันทร์แดง (2526) ได้ศึกษาสภาวะผู้นำนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 พบว่า ปัญหาที่โรงเรียนประสบอยู่ในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ การใช้เวลาในการดำเนินการหน้าเสาธง และบางโรงเรียนยังประสบปัญหานักเรียนขาดความศรัทธาในตัวประธานสภานักเรียน และนอกจากนี้ศรีอุทัย กุมุทชาติ (2529) ได้ศึกษา พบว่าปัญหาในการดำเนินงานสภานักเรียน ได้แก่ คณะกรรมการสภานักเรียนมีความรู้และทักษะการปฏิบัติไม่เพียงพอ ครูและผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญและขาดการสนับสนุน

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมการเมืองการปกครอง

การพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยให้แก่เด็กโดยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในชั้นเรียนนั้น หากทำได้ทั้ง 3 ลักษณะ คือสอนความรู้พื้นฐานเรื่องประชาธิปไตยให้เด็กเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง สอนให้นักเรียนเข้ากระบวนการกลุ่มอันเป็นกระบวนการที่สำคัญในการพัฒนาคุณลักษณะประชาธิปไตยที่สำคัญ และฝึกให้นักเรียนทำได้ตามความรู้ความเข้าใจที่ได้รับ การฝึกนี้หากทำให้บ่อยๆ ในการเรียนการสอนเนื้อหาสาระต่างๆ และเนื้อหาที่เกี่ยวกับการเมืองการปกครองโดยตรงแล้ว เด็กก็จะเกิดทักษะที่ชำนาญอย่างไรก็ตามการฝึกฝนตามวิธีดังกล่าวก็อาจยังไม่เพียงพอ การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่หลากหลายจะช่วยให้โอกาสแก่เด็กในการฝึกฝนทักษะประชาธิปไตยที่จำเป็นอย่างทั่วถึงและอย่างใกล้ชิดกับสภาพการณ์จริง รวมทั้งช่วยส่งเสริมให้เด็กเห็นคุณค่า และประโยชน์ของวิถีชีวิตและระบอบประชาธิปไตยเพื่อสร้างเสริมความรู้สึกรักผูกพันและศรัทธาในระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นครูจึงควรส่งเสริมให้เด็กเข้าร่วม

ในกิจกรรมต่างๆ ของโรงเรียน โดยพยายามให้เด็กได้ดำเนินการด้วยตนเองให้มากที่สุด ครูทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงคอยอำนวยความสะดวกให้ความช่วยเหลือและให้คำปรึกษาแนะนำตามความจำเป็น และพึงตระหนักถึงความสำคัญของการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทำงานในการประเมินผลมิใช่คำนึงถึงแต่ผลงานอันเป็นผลลัพธ์ที่ได้เท่านั้น

การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เป็นกิจกรรมที่จัดขึ้น เพื่อเสริมสร้างการทำงานตามระบอบประชาธิปไตย ควรมีการจัดกิจกรรมต่างๆ ดังนี้ (สันต์ ธรรมบำรุง, 2523)

- 1.) สถานักเรียน หรือคณะกรรมการนักเรียน
- 2.) การทำงานเป็นกลุ่ม
- 3.) การบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
- 4.) กิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด ยุวกสิกร
- 5.) การปลูกอารมณ์ ให้เกิดความซาบซึ้งในบ้านเมือง เช่นการเชิญธงสู่ยอดเสา การร้องเพลงชาติ เพลงสรรเสริญบารมี

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2527) ได้เสนอกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อเสริมสร้างการทำงานในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองตนเองของนักเรียนกิจกรรมห้องสมุด กิจกรรมตรวจสุขภาพ กิจกรรมอาหารกลางวัน กิจกรรมเกี่ยวกับสิ่งตีพิมพ์ กิจกรรมสหกรณ์นักเรียน กิจกรรมทำความสะอาดสถานที่ กิจกรรมปรับปรุงห้องเรียน) กิจกรรมปรับปรุงสภาพแวดล้อมของโรงเรียน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมบุคคลดีเด่น กิจกรรมประชาสัมพันธ์ กิจกรรมศูนย์ข่าวสาร กิจกรรมจัดป้ายแสดงความคิดเห็น กิจกรรมรับรู้ความคิดเห็น กิจกรรมคุ้มบ้าน (คือการแบ่งหมู่บ้านออกเป็นหน่วยย่อยๆ ประมาณ 4-6 หลัง เรียกว่า “คุ้มบ้าน” แล้วจัดตั้งคณะกรรมการคุ้มบ้าน เพื่อวางแผนพัฒนาคุ้มบ้านของตน) เป็นต้น

สมกุต ถาวรกิจ (2527) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ส่งเสริมลักษณะความเป็นพลเมืองดีในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า มีกิจกรรมลูกเสือ ยุวกาชาด กิจกรรมกีฬาและนันทนาการ กิจกรรมศาสนาและสงเคราะห์ กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมการปกครองและการประชุมอบรม กิจกรรมวิชาการ กิจกรรมส่งเสริมค่านิยมและการใช้สินค้าไทย เป็นต้น

จากกิจกรรมที่กล่าวถึงข้างต้น จะพบว่า กิจกรรมเพื่อสร้างเสริมการทำงานตามระบอบประชาธิปไตย มีกิจกรรมบางส่วนที่เน้นเกี่ยวกับการเมืองการปกครองอย่างเด่นชัด โดยพิจารณาจากจุดประสงค์และวิธีการดำเนินการ มีดังนี้คือ. กิจกรรมสถานักเรียน หรือคณะกรรมการ

การนักเรียน กิจกรรมเกี่ยวกับการปกครองของนักเรียน กิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมบุคคลสำคัญ
กิจกรรมจัดป้ายแสดงความคิดเห็นกิจกรรมผู้รับความคิดเห็น กิจกรรมศูนย์ข่าวสาร กิจกรรม
คุ้มบ้าน

การใช้ห้องสมุดเพื่อพัฒนาประชาธิปไตย

โสภณ เพ็ชรพวง (2527) กล่าวว่า กิจกรรมห้องสมุด หมายถึง กิจกรรมทุกสิ่งทุกอย่าง
อย่างที่โรงเรียนจัดขึ้น กิจกรรมในห้องสมุดเป็นกิจกรรมร่วมและเสริมหลักสูตรได้เป็นอย่างดี ใน
ห้องสมุดควรมีกิจกรรมต่างๆ เพื่อสร้างและดึงดูดใจให้นักเรียนหันมาใช้ห้องสมุดอย่างจริงจัง
กิจกรรมในห้องสมุดมี 2 อย่างคือ กิจกรรมบริการ กิจกรรมส่งเสริมการอ่านและสันตนาการ

ห้องสมุดเป็นแหล่งวิชาการที่สำคัญส่วนหนึ่งในการสอนเรื่องการเมืองการปกครองที่
ส่งเสริมพฤติกรรมประชาธิปไตย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับการจัดกระบวนการเรียนการสอนของครูด้วยว่าจะ
จัดให้เอื้อต่อการส่งเสริมวิถีชีวิตประชาธิปไตย และการจัดเอกสาร วารสาร หนังสือพิมพ์ฯ ที่
เกี่ยวกับการเมืองให้นักเรียนได้ศึกษาค้นคว้าได้มากน้อยแค่ไหน นอกจากนี้ครูควรส่งเสริมให้
นักเรียนใช้ห้องสมุดอย่างสม่ำเสมอด้วยการสร้างกิจกรรมต่างๆ ให้ปฏิบัติตามวิถีประชาธิปไตย
นักเรียนจะบังเกิดสิ่งต่อไปนี้ คือ

1. นักเรียนมีความเคารพในกติกาของการใช้ห้องสมุด ปฏิบัติตามข้อตกลงหรือ
ระเบียบการใช้ห้องสมุด และแนะนำเพื่อนนักเรียนให้เคารพระเบียบของการใช้
ห้องสมุด
2. ร่วมมือกันทำงาน โดยเริ่มจากการวางแผนในการทำงานร่วมกัน คิดร่วมกัน และ
ทำร่วมกันอย่างตั้งใจ ไม่หลีกเลี่ยงหรือเอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น
3. มีสมาธิในการศึกษาค้นคว้า ใช้เหตุผลและมีความถูกต้องในการวินิจฉัยเหตุ
การณ์ต่างๆ ถ้ามีปัญหา มีการโต้แย้งในหมู่คณะก็พยายามอภิปราย หาข้อ
ประนีประนอม จนกระทั่งสามารถให้ทุกคนคล้อยตามด้วย

(สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2531)

สรุปได้ว่า การส่งเสริมให้นักเรียนใช้ห้องสมุด นอกจากจะความรู้แล้ว ยังช่วยฝึกให้
นักเรียนมีระเบียบวินัย รู้จักเคารพกติกา รู้จักใช้เหตุผลวินิจฉัยเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง

การประเมินผลประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา

การประเมินผลการเรียนการสอนเรื่องการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยเราต้องพิจารณาว่าจุดมุ่งหมายของเรื่องดังกล่าวต้องการให้นักเรียนได้รับอะไรบ้าง ซึ่งเราจะพบว่ามีลักษณะเหมือนกับการเรียนเรื่องทั่วไปคือ จะประเมินในสิ่งที่ผู้เรียนจะได้รับหรือเกิดขึ้นกับผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ด้านความรู้ ด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ และด้านการปฏิบัติ ในการประเมินด้านความรู้จะวัดโดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนภายหลังการเรียนการสอนขั้นสุดลง ซึ่งแบบทดสอบที่ใช้เป็นแบบปรนัยหรือแบบอัตนัย การประเมินด้านความรู้สึกหรืออารมณ์สามารถวัดได้จากการให้ตัวนักเรียนเองเป็นผู้บอกเรื่องราว หรือให้ผู้อื่นช่วยบอกเรื่องราวเกี่ยวกับความคิด ความเชื่อ การปฏิบัติและความสนใจของนักเรียนเจตคติและความสำนึกหรือความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญต่อพฤติกรรมของนักเรียนที่จะปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติเพียงใดขึ้นอยู่กับความรู้สึกของนักเรียน ดังนั้นการปฏิบัติจึงเป็นสิ่งที่แสดงออกมาเป็นทางสุดท้ายในพฤติกรรมของมนุษย์ที่เราจะพิจารณาว่าเป็นประชาธิปไตยหรือไม่ คณะกรรมการการประถมศึกษาได้กล่าวถึงวิธีการในการประเมินผลความเป็นนักประชาธิปไตยดังนี้ คือ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2528)

1. ประเมินผลจากพฤติกรรม ความเป็นนักประชาธิปไตยในแต่ละด้านโดยพิจารณาจากรายละเอียดต่างๆ ดังที่ บัญญัติ สมชอบ (2532) ได้ศึกษาวิจัยพบว่า การประเมินผลจะต้องใช้เครื่องมือหลายๆ แบบในการประเมินการปฏิบัติ
2. ประเมินด้วยการสังเกตพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก หรือการจดบันทึกลงในสมุดประเมินพฤติกรรมโดยดูจากการทำงานร่วมกัน การอภิปรายแสดงความคิดเห็น การใช้ริยาท่าทางการออกไปปฏิบัติงานนอกสถานที่ การปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ที่พบเห็น
3. ประเมินด้วยการสนทนา การซักถาม ตามโอกาสที่จะอำนวย
4. ประเมินจากผลงานที่นักเรียนได้กระทำ ทั้งงานส่วนตัว และงานส่วนรวม
5. ใช้แบบประเมินโดยที่นักเรียนทราบล่วงหน้า ว่าประเมินอะไร วิธีใด โดยใคร และให้ข้อมูลป้อนกลับ เป็นระยะพร้อมทั้งให้คำแนะนำตามความเหมาะสม

ส่วนการการประเมินผลการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนจะประเมินที่พฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนที่แสดงออกโดยเน้นเรื่องวิถีชีวิตตามระบอบประชาธิปไตยและการเผยแพร่พฤติกรรมประชาธิปไตยสู่ชุมชน โดยประเมินในแง่ของกระบวนการเรียนการสอนที่ใช้กระบวนการกลุ่ม และพฤติกรรมประชาธิปไตยของนักเรียนที่แสดงออกมา โดยมี

นักเรียน ครูประจำชั้น ครูที่ปรึกษาเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน และบุคคลในชุมชนที่เกี่ยวข้องเป็นผู้ประเมิน การประเมินให้ประเมินทั้งในลักษณะของการประเมินรายบุคคล และการประเมินเป็นกลุ่ม (กองวิชาการ, ม.ป.ป.) และที่สำคัญควรฝึกให้นักเรียนประเมินการทำงาน ทั้งทางด้านผลงาน วิธีการทำงาน และบทบาทหรือพฤติกรรมของตน และสามารถนำข้อมูลจากการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงการทำงานของตนและของกลุ่ม (ทีศนา แซมมณี, 2536)

การประเมินการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนจะประเมินใน 4 ส่วน ดังนี้ (ยิ่ง ทศน์แก้ว, 2533)

1. รูปแบบที่นำมาใช้ จะประเมินรูปแบบและแนวคิดที่นำมาใช้ในการจัดกิจกรรมต่างๆ ว่าช่วยฝึกฝนให้นักเรียนเกิดพฤติกรรมและมีความรู้ ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตยหรือไม่
2. องค์ประกอบในการจัดกิจกรรมต่างๆ เช่นครู นักเรียน สภาพแวดล้อม บรรยากาศ
3. กระบวนการดำเนินงาน ซึ่งเป็นกระบวนการกลุ่ม
4. ผลที่ได้รับโดยทั่วไปจะประเมินในด้านความรู้ และทักษะในระบบประชาธิปไตย และการประเมินพฤติกรรมในระบบประชาธิปไตย

สรุปได้ว่า การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมประชาธิปไตยจะต้องประเมินรูปแบบที่นำมาใช้ องค์ประกอบในการจัดกิจกรรม กระบวนการดำเนินงาน และผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรม โดยใช้วิธีการประเมินหลายๆ วิธี คือการสังเกต การสนทนา การทำแบบทดสอบ และควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการประเมินการทำงานของตนเองและของกลุ่มด้วย

ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน

โรงเรียนเป็นสถาบันการศึกษาที่ตั้งขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของสังคม ทำหน้าที่ให้การศึกษาเล่าเรียนแก่กุลบุตร กุลธิดาของประชาชนที่อยู่อาศัยในสังคมหรือชุมชนแห่งนั้นๆ (มงคล ศรีไพรวรรณ อ่างถึงในสุนทร ชอบทำดี, 2534) โรงเรียนจึงเป็นสถาบันของชุมชนและมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดซึ่งสอดคล้องกับปี คอนสแตน (Constant, 1966) ได้กล่าวสนับสนุนความคิดว่า “ความพยายามที่จะแยกโรงเรียนออกจากชุมชนนั้น เป็นความคิดที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงโรงเรียนและชุมชนเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ มีความจำเป็นที่จะให้ชุมชนเข้า

มามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางและเป้าหมายของโรงเรียน” (อ้างถึงใน ไพฑูรย์ สินลารัตน์, 2529) การจัดกิจกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากผู้ปกครอง สถานประกอบการ หน่วยงานทั้งภาครัฐบาลและเอกชน ตลอดจนชุมชนหรือท้องถิ่น โดยการระดมทรัพยากรจากหน่วยงานต่างๆ มาใช้ในการดำเนินงานการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มากที่สุด (บุญส่ง คุวรากุล, 2535) ดังที่ สุমন อมรวิวัฒน์ (2529) ได้ให้แนวคิดว่าการใช้สิ่งแวดล้อมในชุมชนเป็นสื่อและแหล่งวิทยาการที่สำคัญ ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่จะทำให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในการจัดการเรียนการสอน ดังนั้นการจัดการศึกษาที่ไม่แปลกแยกจากชุมชนเป็นบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนโดยตรง โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาและสร้างเสริมการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ดังที่พิสิฐ พิษณานนท์ (2527) ได้ให้แนวคิดว่า นอกจากหน้าที่ในการให้การศึกษาและอบรมแล้วโรงเรียนควรมีส่วนร่วมในการรับผิดชอบร่วมกับประชาชนในท้องถิ่น เพื่อพัฒนาชุมชนทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมด้วย

กิจกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนดังกล่าวมีแนวปฏิบัติดังนี้

1. โรงเรียนมีแผนและโครงการพัฒนาและให้ความรู้แก่ชุมชนในเรื่องการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
2. โรงเรียนและชุมชนร่วมกันวางแผนแก้ปัญหาและพัฒนาให้ประชาชนในชุมชนได้ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของตนตามระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่ชาติบ้านเมืองมุ่งเน้น เช่นการไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งการต่อต้านการซื้อเสียง เป็นต้น
3. บุคลากรในชุมชนมีส่วนร่วมในการให้ความรู้ และเจตคติที่ดีด้านประชาธิปไตยแก่นักเรียน เช่น การเชิญบุคลากรในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถและเป็นแบบอย่างที่ดีเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่นักเรียน เป็นต้น
4. โรงเรียนจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย เช่น การจัดนิทรรศการ ร่วมกิจกรรมการแสดง ร่วมบำเพ็ญประโยชน์ หรืองานเฉพาะกิจบางอย่าง เป็นต้น
5. บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการเผยแพร่ความรู้และเจตคติด้านประชาธิปไตยแก่ชุมชนเช่น ส่งเสริมให้นักเรียนเขียนเรียงความเรื่องประชาธิปไตย แล้วนำไปเผยแพร่แก่ พ่อ แม่ ผู้ปกครอง โรงเรียนส่งครู-อาจารย์ที่มีความรู้ ความสามารถเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ชุมชน หรือการจัดนิทรรศการ ทำเอกสารเผยแพร่ เป็นต้น
6. องค์กรส่งเสริมด้วยการประชาสัมพันธ์หลายๆ รูปแบบให้ชุมชนไปใช้สิทธิและหน้าที่ตามระบอบประชาธิปไตย เช่น การออกเสียงเลือกตั้ง เป็นต้น

7. ครูและผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย มีความจริงใจที่จะส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มาใช้บริการโรงเรียนมากขึ้น สร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่นโดยจัดให้มีสมาคมครูและผู้ปกครอง

สรุปได้ว่า โรงเรียนควรมีการวางแผนให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมกับชุมชนในการพัฒนาความรู้ แก่ประชาชนด้วยการประชาสัมพันธ์หลาย ๆ รูปแบบ และร่วมงานประเพณีในท้องถิ่น ในขณะที่เดียวกันให้บุคลากรในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน ให้ความรู้ และเจตคติที่ดีด้านประชาธิปไตยแก่นักเรียน

สรุป

จากการศึกษา เอกสาร ตำรา บทความทางวิชาการ และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า สภาพการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองในระดับประถมศึกษา นั้น ต้องอาศัยองค์ประกอบต่างๆ หลายด้านด้วยกัน เพราะองค์ประกอบเหล่านี้ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยสนับสนุนและส่งผลต่อการพัฒนาปรับปรุงคุณภาพการเรียนการสอนการเมืองการปกครอง ซึ่งมีการกำหนดนโยบาย การจัดองค์กรการบริหารงานวิชาการ การเตรียมการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนและวิธีสอน การจัดบรรยากาศในชั้นเรียน การผลิตและการใช้สื่อการเรียนการสอน การวัดผลและประเมินผล การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ตลอดจนบทบาทและบุคลิกของครูผู้สอนที่เป็นประชาธิปไตยสิ่งเหล่านี้ถือเป็นองค์ประกอบของการพัฒนาเด็กในระดับประถมศึกษาให้มีพฤติกรรมและการดำเนินชีวิตตามวิถีทางประชาธิปไตยได้อย่างสมบูรณ์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนประชาธิปไตยเป็นส่วนใหญ่ แต่ยังไม่ม้งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครอง ในหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) โดยตรง อย่างไรก็ตามจากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เห็นว่ายังพอม้งานวิจัยที่อาจเกี่ยวข้องทั้งทางตรงและโดยอ้อมในด้านการสอนการเมืองการปกครองและด้านกิจกรรมประชาธิปไตยที่มีลักษณะคล้ายกันในเรื่องของเนื้อหา วิธีการ กลุ่มเป้าหมาย และอายุดังนี้

เกษม เขยชม (2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของครูสังคมศึกษา เรื่อง ความหมายของการเมือง สิทธิทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญ และพรรคการเมือง พบว่าครูสังคมศึกษามีความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของรัฐธรรมนูญในระดับมาก เรื่องสิทธิทางการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย และพรรคการเมือง ในระดับปานกลาง ส่วนเรื่องที่อยู่ในระดับน้อยคือความหมายของการเมือง นอกจากนี้ยังพบว่าครูส่วนใหญ่หาความรู้ความเข้าใจทางการเมืองจากโทรทัศน์มากที่สุด ส่วนวิธีการหาความรู้ที่ครูสังคมไม่ได้ใช้เลย คือ การฟังอภิปรายและการเข้ารับการอบรม

จวงจันทร์ พวงจันทร์แดง (2526) ได้ศึกษาสภาวะของผู้นำนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษาเพื่อศึกษาภาวะผู้นำของนักเรียนประถมศึกษาที่ศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และเปรียบเทียบสภาวะผู้นำของนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนที่อยู่ในโครงการกิจกรรมประชาธิปไตย กับโรงเรียนธรรมดา โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา จังหวัดเชียงราย สังกัดเทศบาล และโรงเรียนราษฎร์ ปีการศึกษา 2525 ในจังหวัดเชียงราย พบว่า ปัญหาหนึ่งที่โรงเรียนประสบอยู่ในการจัดกิจกรรมประชาธิปไตยในโรงเรียน คือ การใช้เวลาในการดำเนินกิจกรรมหน้าเสาธง โรงเรียนจึงปรับปรุงการดำเนินงานโดยมอบให้คณะกรรมการนักเรียนเป็นผู้พิจารณาตัดสินความผิดของผู้ที่ทำผิดแทนการร่วมกันพิจารณาหน้าเสาธงและบางโรงเรียนยังประสบปัญหานักเรียนขาดความศรัทธาในตัวประธานสภานักเรียนปัญหาเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินกิจกรรม

ฉวีวรรณ กฤษสินชัย (2528) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง "บทบาทของครูตามการรับรู้ของตนเองในการส่งเสริมค่านิยม และบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียนประถมศึกษา เขตการศึกษา 8" ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติจริงในการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูอยู่ในระดับปานกลาง โดยการรับรู้ด้านตามลำดับ การเปรียบเทียบบทบาทที่ปฏิบัติจริงและบทบาทที่คาดหวังของครูในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยของครูในทุก ๆ ด้าน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การกิจกรรมเสริมหลักสูตร และกิจกรรมระหว่างโรงเรียนและชุมชนพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ การเปรียบเทียบบทบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวังของครูในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตย จำแนกตามขนาดของโรงเรียนและสถานภาพของครู พบว่า ไม่แตกต่างกัน ส่วนความคิดเห็นในด้านปัญหาในการเสริมสร้างค่านิยมและบุคลิกภาพประชาธิปไตยให้แก่นักเรียน

ประถมศึกษาได้แก่ ผู้บริหาร และศึกษานิเทศก์ ขาดการสนับสนุนและติดตามผลและให้ข้อเสนอแนะแก่ครูน้อยเกินไป และโรงเรียนขาดสื่อการเรียนการสอน

บัญญัติ สมชอบ (2532) ได้ศึกษาแนวความคิดของครูสังคมศึกษาในการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยแก่นักเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดยโสธร ผลการวิจัยพบว่า ครูสังคมศึกษาในจังหวัดยโสธร มีแนวคิดเกี่ยวกับการเสริมสร้างคุณลักษณะประชาธิปไตยในด้านต่างๆ คือ หลักสูตรควรจะมีคู่มือในการจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย คือให้ผู้เรียนรู้จักและเข้าใจสภาพสังคม ตลอดจนมองเห็นปัญหาต่าง ๆ ของสังคมและแสวงหาแนวทางแก้ไข

คุณลักษณะและบทบาทของผู้สอน คือ เป็นผู้รู้จักหน้าที่ของตนและเคารพในสิทธิของผู้อื่น มีความรู้ความเข้าใจเรื่องประชาธิปไตยอย่างถูกต้อง เป็นผู้มีจิตใจเป็นนักประชาธิปไตย และเป็นแบบอย่างที่ดี

คุณลักษณะบทบาทของผู้เรียนคือ เป็นผู้มีความรับผิดชอบ รู้จักรับผิดชอบ มีเหตุผล มีน้ำใจประชาธิปไตย และเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นด้วยความเต็มใจ

กระบวนการเรียนการสอนจะต้องกำหนดพฤติกรรมคุณลักษณะประชาธิปไตยไว้ล่วงหน้าในการสอนแต่ละครั้ง สร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมประชาธิปไตยให้แก่ นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ลงมือกระทำและปฏิบัติจริง โดยใช้กระบวนการกลุ่มเป็นหลัก นอกจากนี้จะต้องให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการประชาสัมพันธ์การใช้สิทธิในการเลือกตั้งการเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตย และการจัดตั้งสถานักเรียนเพื่อให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่โรงเรียนหรือชุมชนจัดขึ้น การวัดผล ประเมินผล จะต้องใช้เครื่องมือหลาย ๆ แบบในการประเมินการปฏิบัติส่วนข้อคิดเห็นอื่นๆ นั้น ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องมีน้ำใจเป็นประชาธิปไตย มีความจริงใจที่จะส่งเสริมให้ท้องถิ่นได้มาใช้บริการโรงเรียนมากขึ้น สร้างความสัมพันธ์กับท้องถิ่นโดยจัดให้มีสมาคมครูและผู้ปกครอง

ปรีดา รุ่งโรจน์ (2532) ได้ศึกษาการบริหารกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานประถมศึกษาจังหวัดสมุทรปราการ ผลการวิจัยพบว่า ในการวางแผนโรงเรียนส่วนใหญ่มีการจัดทำแผน แผนที่จัดทำมากที่สุดคือแผนปฏิบัติการประจำปี โดยกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายสนองนโยบายหน่วยงานระดับเหนือ ผู้บริหารและบุคลากรในโรงเรียนเป็นผู้ร่วมกันวางแผนและร่วมกันกำหนดโครงสร้าง ผู้บริหารมีหน้าที่แต่งตั้งคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยหัวหน้าโครงการมีหน้าที่จัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยและคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยมีหน้าที่ให้คำปรึกษาคณะกรรมการนักเรียน

ในด้านการดำเนินการส่วนใหญ่มีการประชุมชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำงานโดยมีหัวหน้าโครงการและคณะกรรมการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยเป็นผู้รับผิดชอบจัดกิจกรรมสำหรับกิจกรรมทั้งหมดที่จัดแล้วประสบความสำเร็จมากที่สุดและส่งผลให้เกิดคุณธรรมด้านคารวธรรม สามัคคีธรรมและปัญญาธรรม ได้แก่ กิจกรรมอาหารกลางวัน กิจกรรมทำความสะอาดอาคารสถานที่ และกิจกรรมปกครองตนเองของนักเรียน ในด้านการประเมินผลส่วนใหญ่มีการประเมินผลโดยหัวหน้าโครงการและคณะทำงานซึ่งใช้วิธีการสังเกต ประเมินเมื่อสิ้นสุดการดำเนินการแล้วนำผลการประเมินไปปรับปรุงการจัดกิจกรรมครั้งต่อไป

ยิ่ง ทศน์แก้ว (2533) ได้ศึกษาการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ จังหวัดเพชรบุรี โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ ผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษาและครูผู้สอนที่ได้รับมอบหมาย หรือมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียน จำนวน 248 คน ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยในโรงเรียนประถมศึกษาที่จัดมากที่สุด คือ กิจกรรมวันสำคัญ รองลงมาคือ กิจกรรมคณะกรรมการนักเรียนและการใช้กระบวนการกลุ่มในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน กลุ่มประสบการณ์ต่าง ๆ ส่วนกิจกรรมที่โรงเรียนจัดน้อยที่สุด คือ กิจกรรมชุมนุมต่าง ๆ วิธีดำเนินการที่โรงเรียนส่วนมากใช้ คือการแบ่งนักเรียนออกเป็นกลุ่ม และการให้กลุ่มร่วมกันวางแผนการปฏิบัติงาน

ชอุ่ม อ่างรุ่ง (2533) ได้ศึกษาการดำเนินของโรงเรียนต้นแบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตย สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตัวอย่างประชากรคือ ผู้บริหารโรงเรียน ครูผู้รับผิดชอบโครงการ และครูหัวหน้ากลุ่มประสบการณ์ จำนวน 468 คน ผลการวิจัยพบว่า ด้านการเตรียมงานดำเนินงาน โดยผู้บริหารและครูร่วมกันกำหนดนโยบายของโรงเรียน มีการเตรียมบุคลากรด้านการพาไปศึกษาดูงาน ผู้รับผิดชอบโครงการส่งเสริมประชาธิปไตย ผู้บริหารและครูร่วมกันเตรียมงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และสิ่งอำนวยความสะดวก มีการเตรียมเครื่องมือการนิเทศ และเครื่องมือประเมินผลด้วยการศึกษาหลักเกณฑ์จากคู่มือการจัดกิจกรรมด้านการดำเนินงานผู้บริหารประชุมชี้แจงแนวทางการดำเนินงานกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยที่โรงเรียนส่วนใหญ่จัด คือ กิจกรรมสหกรณ์ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนในเรื่องเอกสารประเภทคู่มือและหนังสืออ่านประกอบ โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์การดำเนินงานผ่านไปยังนักเรียนไปยังผู้ปกครอง ผู้บริหารนิเทศติดตามผลการดำเนินงานด้วยการสังเกตและรายงานผลการดำเนินงานในที่ประชุมครูภาคเรียนละครั้ง บุคลากรในโรงเรียนนำผลการประเมินไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมประชาธิปไตยและเป็นข้อมูลในการทำโครงการครั้งต่อไป

สุกัญญา คำเพ็ง (2535) ได้ศึกษาความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ครู และนักศึกษา ผู้ใหญ่สายสามัญระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมประชาธิปไตย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ครู และ นักศึกษาผู้ใหญ่ ในด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียน และด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรโดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง ด้านการส่งเสริมสถาบันครอบครัวและชุมชน โดยส่วนรวมอยู่ในระดับเห็นด้วยมาก เมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ ครู และนักศึกษาผู้ใหญ่ใน 3 ด้านดังกล่าว พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในทุกด้าน โดยกลุ่มนักศึกษาผู้ใหญ่มีค่าเฉลี่ยของคะแนนความคิดเห็นมากที่สุดในด้านการจัดและดำเนินการสอนในห้องเรียนกลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความคิดเห็นมากที่สุดในด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร และด้านการส่งเสริมสถาบันครอบครัวและชุมชน

จากผลการงานวิจัยที่กล่าวมา สรุปได้ว่า ม้งานวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการกิจกรรมเพื่อพัฒนาประชาธิปไตยด้านการบริหารงาน การดำเนินงาน การจัดกิจกรรม การประเมินผล การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรบทบาทและคุณลักษณะของผู้บริหาร ครู นักเรียน การเรียนการสอน การเมืองการปกครอง

งานวิจัยต่างประเทศ

นอกจากงานวิจัยในประเทศแล้ว ยังมีงานวิจัยในต่างประเทศที่สอดคล้องกับสภาพการจัดการเรียนการสอนที่ส่งเสริมการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ดังนี้

วิกเตอร์ เอช ไฮส์แมน (Victor H. Hiessman, 1969) ได้เสนอวิธีการให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวประชาธิปไตย โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เช่น สโมสร โครงการ สถานักเรียน คณะกรรมการนักเรียน และสถานการณ์ต่าง ๆ ที่ต้องการความเป็นประชาธิปไตย มีการยอมรับนับถือและความร่วมมือกัน นักเรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้โดยการเรียนรู้เพื่อที่จะฝึกให้มีความรับผิดชอบและตระหนักว่า พลเมืองดีต้องการยอมรับในหน้าที่และพันธะระหว่างกันและกัน การยอมรับนับถือผู้อื่น ความซาบซึ้งในการบริการที่หน่วยงานทางสังคมจัดให้ การใช้กระบวนการกลุ่มและโครงการเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

เวลเฟลโด มิรานดา ไอแลนด์ (Welfredo Miranda Irlanda, 1973) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " Political Socialization in Puerto Rico: A Development Study " วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแบบต่าง ๆ ที่เลือกใช้ในการพัฒนาการให้ความรู้ทางการเมืองที่ถูกต้อง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามตัวอย่างประชากร คือ นักเรียนระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และนักศึกษาในวิทยาลัยเปโตรโกจำนวน 2,296 คน ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเกิดขึ้นในเด็กวัยรุ่นและเด็กวัยผู้ใหญ่ตอนต้นในการให้ความรู้เบื้องต้น 5 ประการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับระบบพรรค และความสนใจทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง สื่อมวลชนทางการเมือง และมโนทัศน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมือง ผู้วิจัยยังได้เสนอแนะการเพิ่มความเอาใจใส่ต่อเป้าหมายเกี่ยวกับการให้ความรู้ทางการเมืองที่แตกต่างกัน

คาโรล เคท เวบสเตอร์ (Carol Cate Webster, 1974) ได้ทำการวิจัยเรื่อง " Political Socialization in India " โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจการให้ความรู้ทางการเมืองที่เป็นทางการของโรงเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายว่า มีผลอย่างน้อยสำคัญต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนหรือไม่ กลุ่มตัวอย่างประชากร คือ นักเรียนเกรด 9 และนักเรียนเกรด 11 จำนวน 1,160 คนจากโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย 20 โรงเรียน ในกรุงเดลี และนิวเดลี เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่เป็นภาษาฮินดูและภาษาอังกฤษ ในแบบสอบถามจะถามเกี่ยวกับความสามารถและประสิทธิภาพทางการเมือง ความรู้ทางการเมือง การรับรู้เกี่ยวกับบทบาทของพลเมือง และการรับรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของอำนาจสถาบันทางการเมือง การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ไคสแควร์ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน สมการถดถอย ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนเกรด 11 ที่ได้เรียนวิชาหน้าที่พลเมืองมา 2 ปี เมื่อทำการเปรียบเทียบกับนักเรียนเกรด 9 ที่ไม่ได้เรียนวิชาหน้าที่พลเมืองเลย ไม่มีความแตกต่างกันเกี่ยวกับทัศนคติทางการเมือง แต่ตัวแปรอิสระ เช่น ประเภทของโรงเรียนที่นักเรียนศึกษา สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคม ภูมิฐานะของบิดามารดาของนักเรียน และสิ่งแวดล้อมของนักเรียน ไม่ว่าจะเรียนในเมืองหรือชนบทมีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมากกว่าการได้รับการอบรมวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนอย่างเป็นทางการ

จากการวิจัยดังกล่าวข้างต้นสรุปได้ว่า วิธีการจัดกิจกรรมที่ปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ สโมสร โครงการสถานนักเรียน สหกรณ์ สถานการณ์จำลองต่างๆ กิจกรรมกลุ่มโดยให้นักเรียนได้ปฏิบัติจริงนักเรียนจะเกิดการเรียนรู้ได้ดีกว่าการเรียนทฤษฎีเพียงอย่างเดียวในชั้นเรียนครูควรเปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น ซึ่งมีการพัฒนาความรู้ทางการเมือง โดยให้ความรู้เบื้องต้น 5 ประการ คือ การให้ความรู้เรื่องระบบพรรค ความสนใจทางการเมือง การมีส่วนร่วมทางการเมือง สื่อมวลชนทางการเมือง มโนทัศน์เกี่ยวกับการเมือง